

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**
ВОЛИНЬСЬКА ЄПАРХІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ
**ВОЛИНЬСЬКА КРАЙОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**
**ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**
КУЯВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ВЛОЦЛАВЕКУ

Матеріали I Міжнародної
науково-практичної конференції

**«УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ
У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ»**

19 – 21 травня 2023 року

м. Луцьк Волинської області, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

УДК 93(477)(062.552)

У 45

Організаційний комітет:

Віхляв Михайло Юрійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва;

Головко Олег Павлович – кандидат економічних наук, голова наглядової ради Центру українсько-європейського наукового співробітництва, засновник і директор Видавничого дому «Гельветика»;

Стрільчук Людмила Василівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки, голова Волинської крайової організації Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т.Г. Шевченка;

Струс Мирослава (Mirosława Struś) – д-р, Куявський університет у Влоцлавску;

Філіпович Мирослава Богданівна – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки, гарант освітньо-професійної програми «Публічна історія»;

Чарнецька Барбара (Barbara Czarneska) – доктор габлітований кафедри сучасності та літературної традиції відділу міждисциплінарних філологічних досліджень Білостоцького університету (Uniwersytet w Białymstoku, UwB);

Ярош Ярослав Богданович – доктор політичних наук, професор, декан факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Українська історія у публічному просторі : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 19 – 21 травня 2023 р., м. Луцьк. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 104 с.

ISBN 978-966-397-299-2

У збірнику представлено матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Українська історія у публічному просторі» (19 – 21 травня 2023 р., м. Луцьк).

УДК 93(477)(062.552)

© Волинський національний університет імені Лесі Українки 2023
ISBN 978-966-397-299-2 © Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВІЙН НА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Екзгумація жертв українсько-польського протистояння
1940-х років в медіа

Каліщук О. М. 6

Актуалізація української історії в умовах гібридної війни в Україні

Любчук В. В. 11

Фантомні «великодержавні» наративи «неконвенційної» війни
сучасної московії проти України

Марківська Л. Л., Сірук Н. М. 15

СЕКЦІЯ 2. ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ ЯК ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

Волинезнавчі дослідження Олександра Цинкаловського

Дяченко В. М. 20

Освітні традиції «Чеської Матіци Шкільної» та «Волинської Матіци»:
ретроспективний аналіз

Панишко Г. Т. 25

Ретро фотографії Кременця як джерело локальної та публічної історії:
відтворення історії через зображення

Скакальська І. Б. 29

Внесок отців єзуїтів у релігійне життя м. Луцька

Хом'як П. П. 33

Вплив військового протистояння між Річчю Посполитою
та Османською імперією на зміни в житті населення Хотинщини
(I чверть XVII ст.).

Яценюк Г. М. 37

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Головні вектори історичної пам'яті
сучасного польсько-українського кіно

Босак Е-Т. І. 42

Роль українських жінок у збереженні української історичної пам'яті та самоідентифікації в міжвоєнній Польщі Вайс К. В.	46
Пам'ятники у візуальному ансамблі міста Карліна О. М.	50
Суперечки навколо бібліотек Оссолінських як історичного спадку українців та поляків Притулюк В. Є.	54
Проблема ролі «третьої сили» в ескалації українсько-польського конфлікту 40–х рр. ХХ ст. на прикладі «Газети Виборчої» («Gazeta Wyborcza») Прокопчук В. С.	58
Проблеми формування політики історичної пам'яті в Україні Стрільчук Л. В.	62

СЕКЦІЯ 4. ВМІННЯ ТА НАВИКИ УПРАВЛІННЯ ІСТОРИЧНОЮ СПАДЩИНОЮ

Боротьба за історичну спадщину на прикладі єгипетсько-ізраїльського протистояння Парамонов Д. Ю.	65
Західна культурна експансія як чинник культурної кризи в Японії наприкінці ХІХ ст. Шеремета А. В.	69

СЕКЦІЯ 5. ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Методи і шляхи популяризації історії України в минулому і сьогодні Кубай М. С.	72
--	----

СЕКЦІЯ 6. УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Національно-патріотичне виховання студентської молоді на заняттях історії в умовах воєнного стану Лекар А. М.	78
Вивчення питання співробітництва України і НАТО на уроках історії та громадянської освіти Санкович М. В.	83

Відновлення шкільництва Волині в перші повоєнні роки: кадровий аспект Сосницька Л. С.	87
Історія менеджмент-освіти в контексті сучасних вимог Томашевська І. П.	90
Публічна історія як академічна дисципліна та освітня програма Філіпович М. Б.	94
Підготовка фахівців у галузі історії на Волині у 1946–2022 рр. Ярош Я. Б., Малеончук Г. О.	98

СЕКЦІЯ 1. ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ВІЙН НА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-1>

EXHUMATION OF VICTIMS OF THE UKRAINIAN-POLISH CONFRONTATION OF THE 1940S IN THE MEDIA

ЕКСГУМАЦІЯ ЖЕРТВ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ 1940-Х РОКІВ В МЕДІА

Kalishchuk O. M.,

*PhD hab (History), Professor,
Professor of Department of History of Ukraine and Archeology,
Lesya Ukrainka Volyn National University
13 Voli Avenue, Lutsk, Ukraine*

Каліщук О. М.,

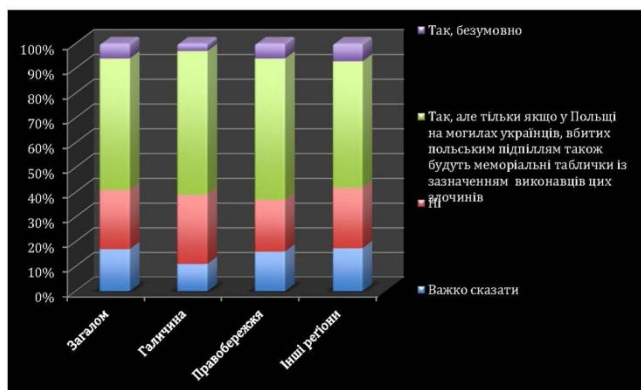
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України та археології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Луцьк, Україна*

Уже аксіоматичним стало твердження про спільне минуле як найбільший камінь спотикання у міждержавних та міжнаціональних відносин України та Польщі. На небезпеку перебування двосторонніх контактів у сформованому впродовж десятиліть взаємного нерозуміння, де домінують «ексгумації тіл загиблих земляків» та «нескінченні, позбавлені сенсу взаємні звинувачення» вказував ще 1992 р. історик Владислав Серчик. Парадоксально, але у випадку українсько-польських історичних дискусій, центральним моментом яких стали події 1940-х років, ексгумаційні роботи не не лише не сприяли узгодженню позицій, а радше навпаки – ставали додатковим предметом суперечок.

Для польського суспільства та політикуму відновлення ексгумаційних робіт на місцях колишніх сіл на Волині й у Галичині виявилось своєрідним лакмусовим папірцем. Українсько-польські відносини узалежнювали від згоди на проведення ексгумацій жертв Волинської трагедії. Заборона ексгумаційних робіт на польських

похованнях в Україні після скандалу навколо пам'ятника у Грушовичах викликала негативну реакцію у польському суспільстві, а отже й медіа-просторі. Про це заявляла найвища посадова особа, президент РП Анджей Дуда, спілкуючись із журналістами після покладання вінка до пам'ятника жертвам Волинської трагедії у Варшаві з нагоди Національного дня пам'яті жертв геноциду. Неоднозначну оцінку отримав цей крок і серед українського експертного середовища. До прикладу, знаний історик Юрій Шаповал однозначно ствердив, що заборона ексгумацій не допомагає науковим дослідженням, а саму проблему вербалізувати повинні саме президенти [11]. Обіцянку Володимира Зеленського зняти мораторій на ексгумацію станків польських жертв протистояння 1940-х років, оголошену під час візиту до Варшави 2019 р., по різному оцінили в Україні та Польщі. Щонайменше, навіть оцінюючи позитивно саму обіцянку Зеленського, в українському медіапросторі висловлювалося побоювання, що її реалізація ризикує стати замороженням проблеми замість її вирішення [19].

За даними всеукраїнського національно репрезентативного опитування, проведеного Info Sapiens 11–15 серпня 2022 р. на замовлення польського центру на замовлення польського центру діалогу ім. Ю. Мєрошевського (результати якого у Польщі назвали шокуючими), половина українців (53%) готова на спорудження цвинтарів з хрестами й встановлення інформаційних табличок із зазначенням УПА як винуватців смерті польських мешканців цих сіл [10].

Як приклади суспільного резонансу можемо розглянути випадки Острівків – Волі Островецької (найдослідженіший випадок знищення польського населення) та Бірчі. Важливим є з яким посилом подавали

інформацію про першу ексгумацію у Острівках та Волі Островецькій у польських медіа. «Стало це можливим завдяки падінню комуністичної імперії й здобуттю незалежності України. Прихильність і велика допомога української влади та прагнення з'ясувати подробиці того вражаючого злочину уможливили здійснення ексгумацій та належне поховання за католицьким обрядом» [16]. Натомість медіа, які репрезентували позицію правих, наголошували на ролі кресових середовищ у проведенні ексгумацій, які інтерпретували як переконливий доказ бандерівських мордів; на їх переконання, результати цих досліджень наче заскочили українську владу, яка на довгі роки заморозила можливості наслупних розкопок і вшанування колективних могил, а від польської держави не дочекалися жодних реакцій, оскільки та толерувала східному сусідові [2; 3]. Чимало дискусій викликала й ексгумація влітку 2008 р. останків понад 200 поляків, вбитих, за попередніми оцінками експедицією Леона Попека, упівцями у серпні 1943 р. у с. Острівки Волинської області. Польське радіо повідомляло про розкопки та знайдені сотні останків малих дітей до 6 років і 50 – віком до 12 років. Решта скелетів, за припущенням поляків, належала їхнім матерям [7; 8]. Не менш резонансною виявилася ексгумація у Острівках на Tsurim pole 2011 р. про яку писали центральні та місцеві медіа [1; 5; 9; 11]. При цьому в одному матеріалі йшлося і про протидію ексгумаційним роботам з боку українських націоналістів, і про приїзд голови Волинської обласної держадміністрації, з уст якого звучали слова “Вибац мені. Так прикро” Леону Попеку (родина якого там загинула), а у відповідь звучали вибачення польського дослідника (родина Бориса Климчука загинула від рук польських партизан) [17].

Резонансними виявилися й події навколо вшанування бійців УПА, які загинули під час нападу на Бірчу (Перемишльський повіт). На початку 1990-х рр. Анна Карванська-Байляк, дружина загиблого сотенного Дмитра Карванського, розпочала пошуки місця поховання. Могили вояків віднайшли на приватному обійсті Яна Лашкевича. Господар там висівав конюшину та випосав худобу. Коли у липні 1992 р. до Бірчі приїхав Євген Місило, як представник Анни Карванської-Байляк, власник поля вказав місце зі словами: «Ось тут лежать ті бандити!...». Ян Ляшкевич неприхильно поставився до пропозиції встановити хреста на місці поховання. Анна Карванська-Байляк розпочала майже десятилітні старання перед владою та громадськістю щодо перепоховання решток полеглих. Властиво особливістю ситуацію було проведення поміж іншого ексгумації останків. До того ж українська громада з обуренням сприйняла вміщену у пресі інформацію щодо проведення ексгумаційних робіту

Бірчі та начебто відсутність останків полеглих. Градус незадоволення підняв факт, що про початок робіт жодним зацікавленим організаціям та особам не було доведено було про це до відома. Припускали навіть, що насправді нічого не проводили, а ходило лише про закриття справи [18, с. 99]. Проблему висвітлювала польська загальнонаціональна й регіональна преса та телебачення (окремо тут згадаємо тут роль знаного польського публіциста Павла Смоленського [21, с. 25–40]), а громадські слухання у Бірчі повністю публікувала “Gazeta Wyborcza”.

Підсумовуючи, висловимо декілька важливих на нашу думку моментів. Передовсім, фахове і об’єктивне дослідження решток останків жертв українсько-польського протистояння у 1940-х роках є важливою умовою для відновлення історичної правди (до чого прагнуть обидві сторони). Наступне. Безумовно і бездискусійне належне перепоховання решток тіл, незалежно від сторони конфлікту і країни, де вони нині знаходяться, є точкою дотику в українсько-польських відносинах (з огляду на ті гуманітарні цінності, які сповідують і українці, і поляки). І врешті-решт, присутність теми ексгумацій у медійному просторі є важливим елементом, з одного боку моніторингу настроїв суспільств, з іншого – формування запиту на спільні ціннісні ідеали пошани до тіл загиблих.

Література:

1. Czartoryski-Sziler Piotr. Polacy jak żywe tarcze. *Nasz Dziennik*. 2013. 25 września. Nr 224. S. 1, 3.
2. Ekshumacja ofiar UPA. *Dziennik Lubelski*: gazeta poranna regionu Środkowo-Wschodniego. 1992. 24 Sierpnia. Nr 165. S. 3.
3. Ekshumacja zwłok ofiar UPA na Wołyniu. *Polska Zbrojna*: gazeta codzienna Wojska Polskiego. Warszawa, 1992. 21–23 Sierpnia. Nr 164. S. 2.
4. Kiedy ruszą ekshumacje na Kresach? *Kronika Tygodnika*. 2021. 5 Stycznia. Nr 1. S. 19.
5. Kruczek Adam. Wołyńskie pola śmierci. *Nasz Dziennik*. 2011. 14 Lipca. Nr 162. S. 20–21.
6. Pogrzeb ofiar masakry w Ostrówkach. *Dziennik Lubelski*: gazeta poranna regionu Środkowo-Wschodniego. 1992. 31 Sierpnia. Nr 170. S. 1.
7. Popek Leon. Ekshumacja szczątków ludności polskiej wymordowanej przez UPA w pow. Lubomelskim. *Biuletyn Informacyjny: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej. Okręg Wołyński*. 27 Wołyńska Dywizja AK. 1993. Nr 2/38. S. 27–45.
8. Popek Leon. Ofiary Wołynia czekają na groby / rozm. przepr. Adam Kruczek. *Nasz Dziennik*. 2015. 2 Listopada. Nr 256. S. 11.

9. Popek Leon. Piekło na trupim polu / rozm. przepr. Piotr Włoczyk. *Do Rzeczy: tygodnik Lisickiego*. 2016. 10–16 Grudnia. Nr 41, dod. Wołyń'43:Ukraińskie ludobójstwo Polaków. S. VIII-IX.

10. Szokujący sondaż ws. Rzezi Wołyńskiej. Tylko 5% Ukraińców wskazało, że była to „etniczna czystka na Polakach przeprowadzona z rozkazu dowództwa UPA”. URL: <https://wprawo.pl/szokujacy-sondaz-ws-rzezi-wolynskiej-tylko-5-ukraincow-wskazala-ze-byla-to-etniczna-czystka-na-polakach-przeprowadzona-z-rozkazu-dowodztwa-upa/>

11. Teul Iwona. Czytanie z kości: reportaż z badań antropologicznych z Woli Ostrowieckiej. *Kwarta: pismo historyczno-społeczne*. 2011. Nr 1. S. 14–21.

12. Ukraińskie manewry nad grobami. *Nasz Dziennik*. 2007. 14 Września. Nr 37. S. 5.

13. Walkiewicz Jadwiga. Umierały z dziećmi na rękach / rozm. przepr. Piotr Czartoryski-Sziller. *Nasz Dziennik*. 2013. 26 Października. Nr 251. S. 4.

14. Wieliczka-Szarek Joanna, Szarek Jarosław. Na trupim polu: przemilczane ludobójstwo. *Źródło*. Kraków, 2013. Nr 28. S. 14.

15. Wikło Marcin. Wołyński przełom?: znamy treść noty ukraińskiego MSZ, w której Kijów wyraża zgodę na przeprowadzenie prac poszukiwawczych i ekshumacyjnych przez polskie instytucje na swoim terenie. *W Sieci*. 2022. Listopad 28 – Grudzień 4. Nr 48. S. 36–37.

16. Wira Paweł. Ekshumacja ofiar zbrodni UPA *Polska Zbrojna* : gazeta codzienna Wojska Polskiego. 1992. 20 Październik. Nr 206. S. 3.

17. Serwetnyk Tatiana, Zychowicz Piotr. Dzieci na Trupim Polu. *Rzeczpospolita*. 2011.

18. Дрозд Роман. «Конфлікт пам'яті»: до питання про вшанування жертв польсько-українського протистояння 1940-х рр. на території сучасної Польщі. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 90–102.

19. Загребельний Ігор. “Історичні поступки” Польщі з боку Зеленського: вирішення чи замороження проблеми? URL: https://bastion.tv/istorichni-postupki-polshi-z-boku-zelenskogo-virishennya-chi-zamorozhennya-problemi_n32791

20. Польша і поляки очима українців. Результати опитування громадської думки в Україні. Варшава : Центр діалогу ім. Юліуша Мершецького, 2022.

21. Смоленський П. Похорон різуна / пер. з пол. А. Бондар. Київ : Наш час, 2006. 152 с.

**UPDATE OF UKRAINIAN HISTORY
IN THE CONDITIONS OF HYBRID WAR IN UKRAINE**

**АКТУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Liubchuk V. V.

*PhD in Sociology, Associate Professor, Associate Professor, Department
of Political Science and Public Administration Lesya Ukrainka
Volyn National University, Lutsk, Ukraine*

Любчук В. В.

*кандидат соціологічних наук, доцент
доцент кафедри політології та публічного управління
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Становлення української історії завжди відбувалося в драматичних, почасти трагічних умовах. Та все ж постійна боротьба за незалежність та власну самобутність була успішною і в 1991 році увінчалася формуванням країни Україна. Проте, тоді, в 90-х рр. XX ст. ніхто навіть гадки не мав про можливість війни на нашій території, причому, що реальним ворогом стане найближчий сусід – росія. Ще у 2014 році багато дослідників говорили про збройний конфлікт, але після масштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році стало зрозуміло, що це війна, і почалася вона ще у 2014 році.

Сучасні дослідники по-різному називають війну в Україні, сходяться лише в одному – це новий тип війни. Найчастіше вживають поняття «гібридна війна», комбінована війна, змішана війна, неоконвенційна, нестандартна війна, кримінально-терористична війна, війна керованого хаосу або нелінійна війна [1, с. 296]. У соціологів теж не має єдиної думки, більше схиляються до поняття «гібридна війна». До дослідників-соціологів, для яких тема війни стала предметом дослідження належить Рущенко І., який, на даний момент є автором двох монографій, що присвячені аналізу гібридної війни в Україні, якщо перша з них відображає особливості війни [2], то у другій акцент на історичні, культурні, соціально-політичні та інші передумови війни. Зокрема, соціолог підводить до висновку, що війна готувалася заздалегідь і були ряд подій, які на це вказували, зокрема конфлікт довкола о. Тузла (2003 р.), перші торговельні санкції (2004 р.),

«Сепаратистський форум» (2004 р.) і інші до 2013 року [3, с. 305–312]. Український соціолог Кононов І., концептуалізував події на Донбасі весною 2014 року як збій громадянськості і назвав це «луганським синдромом». Також проблематика війни зацікавила і інших соціологів – Головаху Є., Єніна М. та ін.

Мета публікації полягає у визначенні актуальних для становлення сучасної української історії напрямів з соціологічної точки зору.

Перш ніж окреслимо аспекти української історії, що набули особливого значення під час війни, визначимося із відмінностями «гібридної війни» від традиційної з точки зору соціології, оскільки ця тема вивчається і іншими науками.

Традиційна війна оголошується, є супротивники та предмет війни. Водночас «гібридна війна» має свої особливості, зокрема починається без оголошення, починається із «мирних» антиурядових акцій, а завершується громадянською війною. Тут використовуються усі можливі засоби, як силові, так і несилові, жертвами конфлікту стають мирні жителі і ще одна важлива риса, про яку говорить Требін М. – це поява поряд із регулярними військами також і інших дійових осіб: повстанців, бойовиків, кримінальних банд, приватних військових угруповань, тощо [4, с. 32].

Аналізуючи методи та способи ведення «гібридної війни» в Україні розуміємо також важливість інформаційного чинника, який впливає на формування цінностей, установок, сприйняття та ставлення обох сторін одне до одного.

Найсуттєвіші зрушення відбулися і продовжують відбуватися у свідомості українців в їхньому ставленні до соціального оточення – зовнішнього і внутрішнього та до української мови. Наведемо результати деяких соціологічних досліджень, які демонструють вище зазначені твердження. Зокрема, Соціологічна група «Рейтинг» фіксувала зміни у ставленні українців до різних країн та їхніх лідерів. Так, за результатами загальнонаціонального опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» українці позитивно ставляться до керівників Польщі, Великої Британії, США, Туреччини, Литви та Франції, відповідно їхні лідери отримали найвищі позитивні оцінки, що коливаються у діапазоні від 92% – у президента Польщі Дуди А. до 75% – у президента Франції Макрона М. Що ж до очільників білорусії та росії, то абсолютна більшість респондентів ставляться до них негативно, відповідно, 96% та 98% [5]. Опитування тринадцятої загальнонаціональної хвилі Соціологічної групи «Рейтинг» показало, що суттєво ці показники не змінилися. Водночас соціологи відмітили те, що майже 90% українських громадян підтримали б вступ України до Європейського Союзу та біля 80% вступ в НАТО (щодо останньої

організації, то підтримка зросла, оскільки станом на березень 2022 року вона становила менше 70%) [6].

Пошук підтримки та її отримання з боку інших держав безумовно впливає на думку громадян щодо їхнього сприйняття та ставлення. Війна також дає можливість розставити пріоритети та визначитися із напрямом розвитку українського суспільства.

Мова є також одним із чинників формування ідентичності. Історично склалося таким чином, що в Україні на побутовому рівні українці могли спілкуватися як українською, так і російською мовами. Тривалі дискусії щодо впровадження другої державної мови (російської) вочевидь вже себе вичерпали. Саме війна стала тим маркером, що відмічає приналежність до конкретного етносу, нації. Як зазначає Соціологічна група «Рейтинг», за останнє десятиліття спостерігається стала динаміка зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57% у 2012 році до 76% у 2022 році. Єднання суспільства на фоні війни вплинуло і на статус мови, оскільки абсолютна більшість вказали на українську мову як єдину державну мову (березень 2022 року) [7].

Соціальне оточення, як у прикладі із Україною, впливає на історичне минуле та формує майбутнє, саме у війні на сьогодні, як зазначають багато дослідників формується нова українська нація, яку об'єднує, з одного боку, ненависть до ворога, а з іншого – вона ж і згуртовує в середині держави та стимулює до пошуку зовнішньої підтримки для майбутнього розвитку держави та суспільства.

Література:

1. Гетьманчук М. П. Гібридна війна росії проти України: інформаційний аспект. *Військово-науковий вісник*. 2017. № 27. С. 296–307.
2. Рущенко І.П. «Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.
3. Рущенко І. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 436 с.
4. Требін М.П. Соціологія війни: український контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. № 1148. С. 30–34.
5. Дев'ять загальнонаціональне опитування: оцінки міжнародного партнерства (26 квітня 2022 року) URL: <https://ratinggroup.ua/research/>

ukraine/devyatyy_obschenacionalnyy_opros_ocenki_mezhdunarodnogo_partnerstva_26_aprelya_2022.html

6. Тринадцяте загальнонаціональне опитування: зовнішньополітичні орієнтації (18-19 червня 2022 року) URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/trinadcatyy_obschenacionalnyy_opros_vneshnepoliticheskiye_orientacii_18-19_iyunya_2022.html

7. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022 року). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html

**PHANTOM "GREAT-POWER" NARRATIVES OF MODERN
MOSCOVY'S "UNCONVENTIONAL" WAR AGAINST UKRAINE**

**ФАНТОМНІ «ВЕЛИКОДЕРЖАВНІ» НАРАТИВИ
«НЕКОНВЕНЦІЙНОЇ» ВІЙНИ СУЧАСНОЇ МОСКОВІЇ
ПРОТИ УКРАЇНИ**

Markivska L. L

*PhD in History, Associate Professor, Volyn Military Lyceum
in the name of the Heroes of the Heavenly Hundred
Lutsk, Ukraine*

Siruk N. M.

*PhD in History, Associate Professor, Structural subdivision
“Volyn Vocational College National University of Food Technologies”
Lutsk, Ukraine*

Марківська Л. Л.

*кандидат історичних наук, доцент,
Волинський військовий ліцей імені Героїв Небесної Сотні
Луцьк, Україна*

Сірук Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент, викладач історії
Відокремлений структурний підрозділ «Волинський фаховий коледж
Національного університету харчових технологій»
Луцьк, Україна*

Війна навчила мене єдності з моєю Країною,
причому слово «Країна» – з великої букви.
Микола Воронін «Кіборг»

Кожна нація проходить у процесі власного становлення складні державотворчі етапи. Сьогодення української державності яскравий тому приклад. Адже, після проголошення незалежності 24 серпня 1991 року, більшість українців були впевнені у подальшому мирному державному будівництві. Однак, великоімперські шовіністичні амбіції північного сусіда призвели до повномасштабної війни. Аналізуючи причини війни росії проти України, ми впевнені, що корінням вони сягають не початку путінського правління, а набагато глибше.

Історично склалося, що московія протягом усього свого існування не могла сприйняти першості та прогресивності України на ґрунті націотворення та формування суспільства на засадах демократичних. Уже з перших століть московити прагнуть підкорити не тільки територіально, а й інтелектуально українців. «Копія хоче знищити оригінал» [3] Ця тенденція яскраво проявилася у період становлення та розквіту путінізму, який «...взяв на озброєння ідеологію Олександра Дугіна, що у своїй основі має уявлення про особливість та цивілізаційну вищість росії, містить геополітику євразійства та установки на світове домінування росії» [2]. Рашистська ідеологія «єгоцентричного порятунку світу» веде до руйнування усіх міжнародних стандартів цивілізаційного співіснування. Світове співтовариство знову зіткнулося із явищем геноциду, але тепер уже українства.

«Неконвенційна» війна сучасної московії проти України розпочалася ще задовго до 24 лютого 2022 року та 20 лютого 2014 року. Якщо порівнювати державотворчі процеси в Україні та росії, то остання практично не змінила свої суспільно-політичні орієнтири за період президентства Б. Єльцина. Для країни, у якій історично не було досвіду демократії, 8 років дуже короткий термін. Крім того, стереотип «великої і могутньої» залишився серед світової спільноти надовго. Із приходом до влади путіна, з'являється своєрідне ностальгічне Дежавю «збирача земель союзних». У концентрованому вигляді цю ностальгію ще 2005 р. висловив путін у посланні федеральним зборам російської федерації: «...маємо визнати, що розпад Радянського Союзу став найбільшою геополітичною катастрофою століття. Для російського ж народу він став справжньою драмою. Десятки мільйонів наших співгромадян та співвітчизників опинилися за межами російської території» [1]. Україна ж прагне остаточно позбутися ілюзорного статусу «братнього народу».

Першим кроком, який не сподобався москві і змусив подивитися на Україну, не тільки як на об'єкт власних бажань, але й і як на ворожий суб'єкт, що може знищити саму об'єднавчу ідею, була Помаранчева революція 2004 року. Здавалося бажання українців бути частиною європейського простору є цілком природнім. Другим «вагомим» аргументом у побудові відносин росія – Україна стала Революція Гідності. Це призвело до просування концепту «порятунку російськомовного населення», яке зазнає утисків та гонінь від «Київського праворадикального режиму».

Починаючи з 20 лютого 2014 року сучасна московія своїми діями дискредитує Україну. Уже тоді росія діяла відповідно до так званої «доктрини Герасімова» (січень 2013 року). «Правила війни» суттєво

змінилися, – стверджував Герасимов. – Зросла роль невійськових засобів у досягненні політичних та стратегічних цілей, які у низці випадків за своєю ефективністю значно перевершили силу зброї» [5]. Країна-агресор уже починає готуватися до війни. особливо через засоби «інформаційної війни», «зомбування» населення через одержавлені ЗМІ тощо» [7, с. 63]. Отож, основна ставка робиться, в першу чергу, на інформаційно-пропагандистські методи. На основі досліджень у «неконвенційній» війні «співвідношення 4:1 на користь невійськових методів інвазії» [4, с. 89].

Починаючи ще з 2005 року росія на міжнародній арені формує образ України як непорядного партнера по транзиту газу, не надаючи жодних вагомих доказів. Дехто із дослідників, зокрема Ганна Сасин, вважає, що вперше проти України було застосовано інформаційну складову «гібридної» війни у 1994 році. Спотворена інформація про неможливість утримання Україною ядерного потенціалу посприяла без'ядерному статусу нашої держави [6, с. 20].

Інформаційну складову росія активно використовує у війні проти України. Про масштаби інформаційної війни, розгорнуті росією проти України, найточніше сказав Головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі Ф.Брідлав: «Це найбільш дивовижний інформаційний бліцкриг, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційних воєн» [1].

За допомогою ЗМІ формується образ «зовнішнього ворога» – України. У російському істеблішменті активно пропагуються тези про «штучно» створену українську державу, неіснування української нації, «гоніння» та «угиски» в Україні російськомовного населення та росіян. Для пояснення необхідності проведення так званої «військової спецоперації», кремль продукує у суспільну свідомість ідею «порятунку» росії та світу від Заходу, США і НАТО, які керують Україною. Законно обрану українцями владу росЗМІ та пропагандисти називають «Київським фашистським режимом», «хунтою», а українців – «нацистами». Очевидно, для відволікання уваги власного народу від невирішеності внутрішніх проблем, російська влада вкотре, нехтуючи історією, оголошує «хрестовий похід» проти незалежної України. У цьому випадку вона свідомо підміняє поняття «національної самоідентифікації» на «нацизм».

Ще одним нарративом війни росії в Україні є заявлена іще у березні 2014 року путіним теорія «боротьби із неонацистами». На одній із прес-конференцій він заявив: «...Если мы примем такое решение, то только для защиты украинских граждан. И пусть попробует кто-то из числа военнслужащих стрелять в своих людей, за которыми мы будем стоять сзади. Не впереди, а сзади. Пускай попробуют стрелять

в женщин и детей. Я посмотрю на тех, кто отдаст такой приказ в Украине» [8]. Це практично відверте висловлювання про використання цивільного населення у військових діях. Сьогодні ми бачимо практичну реалізацію основного змісту цієї тези. Військові рф, порушуючи усі міжнародні норми ведення війни, тотально і цілеспрямовано знищують українських цивільних. Рашистська пропаганда і ЗМІ подають це як виконання місії з «денацифікації» України. Знищення ж цивільної інфраструктури (шпиталів, шкіл, садочків, житлових будинків, тощо) проводиться під гаслом «демилітаризації». Навіть на міжнародному рівні росія подає фейкову інформацію про нібито дислокування військових штабів, баз та складів у об'єктах цивільного призначення. До того ж, окрім, голосливних заяв сучасна московія ніяких доказів на надає.

Зростаючі великоімперські амбіції кремля починають все потужніше окреслювати політичні наративи стосовно колишніх постсовєтських республік, особливо України. Євроінтеграційна складова політичного курсу України та прагнення долучитися до партнерства з Північним Альянсом (із подальшою участю в ньому) спричинили розгортання «неконвенційної» («гібридної») війни сучасної московії проти нашої держави.

Література:

1. Горбулін Володимир. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yaklyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html> (дата звернення 20.04. 2023)

2. Дацюк Сергій. Що таке рашизм? URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/624fc6e87bb92/> (дата звернення 20.04. 2023)

3. Левус Андрій. Війна сенсів. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4646-viina-sensiv.html> (дата звернення 20.04. 2023)

4. Рущенко І. П., Рущенко Ю. І. Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни. *Український соціум*. 2016. № 3(58). С. 88–99.

5. Самигін Денис. Терор як покликання: як з 2014 втілювалася «Доктрина Герасимова». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3539666-terror-ak-poklikanna-ak-z-2014-vtiluvalasa-doktrina-gerasimova.html> (дата звернення 20.04. 2023).

6. Сасин Г. В. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). *Грані*. 2015. № 3(119). С. 18–23.

7. Цюрупа М. Питання визначення сутності «гібридної війни»: на прикладі збройної боротьби на Сході України (середина 2014 –

кінець 2015 рр.). *Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 5–6(79–80). С. 56–65.

8. Интервенция по-путински: российские войска будут стоять за спинами украинских женщин и детей. URL: <https://fakty.ua/ru/177874-intervenciya-po-putinski-rossijskie-vojska-budut-stoyat-za-spinami-ukrainskih-zhencshin-i-detej> (дата звернення 20.04. 2023).

СЕКЦІЯ 2. ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ ЯК ФОРМА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-4>

VOLYN STUDIES OF OLEKSANDR TSINKALOVSKY IN THE COMMEMORATION RETROSPECTIVE

ВОЛИНЕЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЛЕКСАНДРА ЦИНКАЛОВСЬКОГО В РЕТРОСПЕКТИВІ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

Diachenko V. M.

*doctor of Philosophy (Ph.D), teacher,
Professional college of technologies, business and law
of Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Дяченко В. М.

*доктор філософії, викладач,
Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж технологій,
бізнесу та права Волинського національного університету
імені Лес Українки»
м. Луцьк, Україна*

Олександр Цинкаловський (1898–1983) – учений-енциклопедист, краєзнавець, один із яскравих репрезентантів регіональної історіографії. Серед численних дослідників, які вивчали минуле Волинського краю, він залишив чи не найпомітніший слід. Важливим є не лише дослідити науковий доробок Олександра Цинкаловського, а й належно оцінити його внесок в розвиток волинезнавства.

Одним із найважливіших його проявів є присутність імені дослідника та результатів його студій у публічному просторі України та історичній пам'яті сучасних українців. І, на щастя, після десятиліть мовчання комуністичного часу ситуація після 1991 р. змінилася. Вчений отримав належне визнання та пошанівок.

Увічнення пам'яті доробку науковця – це, передовсім, видання їхнього доробку, праць, опублікованих ним або про них з ґрунтовним аналізом студій.

У 2011 р. з ініціативи Володимир-Волинської єпархії УПЦ МП накладом лише декілька десятків примірників було перевидано працю Олександра Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся» [1]. 2019 р. перевидання двотомовик дочекався у Києві [2]. Двічі уже була перевидана й інше дослідження волинезнавця – «Княжий город Володимир» [3].

Той факт, що Олександр Цинкаловський є справжнім авторитетом для волинських дослідників, засвідчило проведення низки наукових конференцій, присвячених постаті вченого. Це IX наукова історико-краєзнавча міжнародна конференція присвячена 1010-ій річниці Володимир – Волинського і 100 – річчю від дня народження О. Цинкаловського – «Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край», яка відбувалася у м. Луцьку та м. Володимир-Волинську 20–23 січня 1998 р. Вона була помічена не лише в Україні [4], а й у сусідній Польщі [5]. Того ж року пройшла історико-краєзнавча конференція «Олександр Цинкаловський і його сподвижники», яка відбулася у Нововолинську 27 травня 1998 р. і котра стала даниною пам'яті земляків перед визначним дослідником. Ще однією конференцією присвяченій відомому краюдину була XXVII Міжнародна науково-краєзнавча конференція, присвячена 1020-ій річниці від першої писемної згадки про Володимир та 1120-річчю від дня народження О. Цинкаловського, яка відбулася 22 лютого 2008 р. [6]. 13 лютого 2018 р. у Володимир-Волинську відбулася Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Олександр Цинкаловський – велич особистості» до 120-річчя від дня народження вченого.

1993 р. до 95-річчя від дня народження у приміщенні обласного краєзнавчого музею відбувся вечір-портрет «Олександр Цинкаловський», де, окрім іншого, чи не вперше волинянам було продемонстровано добірку матеріалів про славетного краєзнавця, фотографії, археологічні знахідки, друковані твори [7].

З нагоди 100-ї річниці від дня народження дослідника працівники Волинського краєзнавчого музею підготували виставку «Волинь археологічна: традиції і колекції» на якій було представлено близько тисячі оригінальних предметів з археологічної колекції музею. У Волинському краєзнавчому музеї була відкрита виставка, присвячена 110-й річниці від дня народження відомого дослідника Волині. На виставці експонували над 1 000 одиниць археологічних знахідок, які цікаві не лише археологам-професіоналам, а загалом любителям волинської старовини.

15 січня 2013 р. у Волинському краєзнавчому музеї відбувся камерний захід, присвячений 115-й річниці від дня народження

та 30-й річниці смерті професора Олександра Цинкаловського. Захід підготували працівники музею Тамара Садовник та Лариса Гриб. Вечір проходив під девізом: «Його життя – то плідна праця», а представлена фотодокументальна виставка розкривала родинне оточення, археологічну та наукову діяльність вченого.

Подібні заходи організовані й у м. Володимирі-Волинському. Так, 2008 р. у Палаці культури працівники централізованої бібліотечної системи організували вечір пам'яті «Волинська земле, гордись людьми такими, які дорожчі золота в сто раз», а у фойє була представлена виставка ксерокопій родинних фотографій із Володимир-Волинського музею та фондів ЦМБ [8].

Іменем Олександра Цинкаловського названа вулиця у містах Ковель та Володимир-Волинський, які пов'язані з особою краєзнавця. У м. Володимирі відкрито меморіальні дошки на родинному будинку (вул. 20 липня 7; кол. Острівецька), на вулиці, яка носить його ім'я та на школі, патроном якої він є (хоч, слід вказати, що ця вулиця до біографії вченого немає стосунку). 29 червня 2003 р. було прийнято рішення назвати на честь Олександра Цинкаловського одну з найкращих шкіл «Володимир-Волинську школу-гімназію № 4», а 2014 р. аналогічне рішення про присвоєння імені Олександра Цинкаловського було прийняте щодо школи № 8 м. Ковеля. Тоді ж 2014 р. на фасаді будівлі школи № 8 м. Ковеля відкрили пам'ятну дошку на честь Олександра Цинкаловського. Вона нагадує про те, що у місцевій гімназії свого часу навчався незаслужено ігнорований у радянські часи історик, археолог, краєзнавець. На вшанування свого патрона відбуваються педагогічні читання – як до прикладу у Володимирі 2017 р. «Постать Олександра Цинкаловського очима сучасника».

З 2008 р. існує обласна державна премія імені О. Цинкаловського, якою відзначають послідовників вченого, краєзнавців, які відіграють важливу роль в розвитку краєзнавчих досліджень Волині.

У 2012 р. Волинською обласною державною телерадіокомпанією було знято науково-популярний фільм про О. Цинкаловського – «Заповіт князюму місту». Автор і режисер Марія Андрушко, редактор Ольга Куліш, оператор-постановник Валерій Фетисов, асистент оператора Микола Дмитрук, звукорежисер Андрій Жирнов, режисер монтажу Олександр Радчук.

Варто звернути увагу й на популяризацію імені волинезнавця через проведення краєзнавчих вікторин про видатного земляка. Така, до прикладу, була організована у січні 2013 р. у Володимирі-Волинському між командами школярів НВК № 3 (команда «Берегиня») та міської гімназії (команда «Секвентес») [10].

Елементом пам'яті про видатного земляка є краєзнавчі експедиції “Стежками Олександра Цинкаловського”, які дозволяють побачити чи є ще ті села, якими мандрував видатний волинезнавець [11]. Один із таких маршрутів проклали до ювілею вченого. Його організатори та учасники хотіли пройти тими селами, у яких бував волинезнавець, дізнатися, що там про нього знають, чи пам'ятають його. Так з'явився маршрут, який пролягав з Турійська до Колодяжного через села Радовичі – Купичів – Грушівка – Білаші – Любитів.

Представлена постать Олександра Цинкаловського і у філокартії. Так, 1997 р. був випущений художній маркований конверт «О. М. Цинкаловський (1898–1983) історик, археолог, краєзнавець» (номер замовлення № 7-3602).

Олександру Цинкаловському присвячують свої вірші сучасні поети. Також, громадськість Волині ставить питання і про спорудження пам'ятника О. Цинкаловському у його рідному Володимирі.

Отже, можемо з впевненістю твердити, що сьогодні ім'я знаного волинезнавця, історика, археолога є частиною історико-культурного простору Волині. Нині його постать удостоїлась належної шани від нащадків через комеморативні практики та меморіалізацію. Його ім'я є частиною публічного простору Волині та України, взірцем патріотизму та любові до рідного краю, на який орієнтуються сучасні українці.

Література:

1. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 р.). У 2 т. Володимир-Волинський, 2011.

2. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 р.). У 2 т. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. Т. 1 600 с.; Т. 2. 576 с.

3. Цинкаловський О. Княжий город Володимир. Луцьк: Надстир'я, 2003. 122 с.; Цинкаловський О. Княжий город Володимир.: історико-краєзнавчі нариси. Львів : НОВОград, 2017. 128 с.

4. Гуменюк Н. Олександр Цинкаловський і Волинь. *Віче*. 1998. 5 лютого (№ 6). С. 8; Гусюк Л. Науковий потенціал. *Слово правди*. 1998. 20 січня ; Філатенко А. Цинкаловський і Волинь. *Волинь*. 1998. 27 січня.

5. Bargieł B. Konferencja “Przeszłość i współczesność Wołynia”. *Archeologia Polski Środkowoschodniej*. 1999. Т. IV. S. 268–269

6. Див.: Богуш М. І. Залишитесь у вічності: Володимир-Волинський: історія, яка завжди з нами: історико-краєзн. нариси. Луцьк: Надстир'я, 2008. С. 349–351.

7. Харів О. Слово про Олександра Цинкаловського. *Народна трибуна*. 1993. 10 лютого (№ 10). С. 2.

8. Корнилюк М. «Волинська земле, гордись людьми такими, які дорожчі золота в сто раз». *Наше місто*. 2008. 8 травня (№ 18). С. 9.

9. Надюкова І. Якою побачили постать Цинкаловського наші сучасники. *Слово правди*. 2017. 12 січня (№ 2). С. 3.

10. Краєзнавча вікторина про видатного земляка. *Слово правди*. 2012. 23 лютого (№ 8). С. 3; Янович Б. Вікторина пам'яті Цинкаловського. *Волинь-експрес*. 2012. 23 лютого. С. 4.

11. Бобак О. Олександр Цинкаловському. *Пересопниця: стежками краєзнавчих подорожей* / упоряд., передм. В. М. Войтович. Рівне : видавець В. Войтович, 2012. С. 64.

**EDUCATIONAL TRADITIONS OF "CZECH MOTHER
OF SCHOOL" AND "VOLYN MATICA":
A RETROSPECTIVE ANALYSIS**

**ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ «ЧЕСЬКОЇ МАТІЦИ ШКІЛЬНОЇ»
ТА «ВОЛИНСЬКОЇ МАТІЦИ»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ**

Panyshko G. T.,

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department
of Political Science and Public Administration,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

Панишко Г. Т.,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та публічного
управління Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

Присутність чисельних груп етноспільнот на теренах Волині у міжвоєнний період надавала особливих рис освітньому простору регіону, збагачуючи освітні традиції взаємопроникненням культур та формуванням традиції толерантного співжиття. Громадська організація «Чеська матица шкільна» єдиним своїм завданням поряд з іншими процесами національного життя вбачала розвій чеського шкільництва та освіти з виключенням усякої політичної діяльності. Розвиток культурно-освітніх процесів в колоніях волинських чехів мав свої специфічні особливості та давні традиції, зокрема, розвиток мережі шкіл з чеською мовою навчання. Громадське товариство «Чеська матица шкільна» було засновано у вересні 1923 року. Об'єднанням чехословаків за кордоном і Чехословацьким закордонним бюро, урядом Чехословаччини, окремими представниками інтелігенції та громадськими організаціями, Міністерством шкільництва та освіти Чехословаччини надавалася допомога матичним школам ЧМШ.

Лояльне ставлення польської адміністрації до чеської меншини, а також активна просвітницька діяльність самих колоністів, спричинили подальше зростання кількості чеськомовних шкіл на Волині. Станом на 1922/23 н. р. на території Волинського воєводства налічувалося аж 39 початкових шкіл із чеською мовою викладання. Незважаючи на доволі розгалужену мережу чеськомовних шкіл на Волині освіту чеською мовою здобувало лише 48,3% дітей шкільного віку. Серед чеських колоністів поширеним явищем було домашнє

навчання, частина дітей не навчалася зовсім. У 1923/24 н. р. серед чеських дітей віком від 8 до 15 років – 29,4% не вмiли нi читати, нi писати.

Власну чеську школу «Чеська матица шкiльна» в Луцьку вiдкрили в 1929 році. У 1933 році в школі функціонувало 6 класів, а з 1934 року чеська школа в Луцьку давала повну семирічну освіту і проiснувала до 1939 року. Друкованим органом «Чеської матици шкiльної» був «Глас Волині».

Школи, організовані Матицею в чеських колоніях існували за рахунок членських та добровільних внесків, фінансової допомоги від уряду Польщі та з-за кордону, коштів від різноманітних культурних заходів (аматорських вистав, концертів, ін.). Допомога Польського уряду була незначною. Наприклад, у 1934 році польський уряд асигнував для чеських шкіл Волині від 100 до 1500 злотих, в той же час з-за кордону було отримано 22745 злотих. До збору коштів були залучені також представники чеської громади, зокрема, відомий чех-пивовар, засновник першої чеської броварні в Луцьку Вацлав Земан у 1934 році на будівництво приміщення луцької школи подарував ділянку землі вартістю 6000 злотих [1, с. 104].

Новозбудована чеська школа в Луцьку мала бібліотеку, в її приміщенні працював осередок «Чеської матици шкiльної». В листопаді 1934 року при школі було створено інтернат, у якому жило 14 дітей. Це був будинок із трьох кімнат: одна для дівчат, інша для хлопців та їдальня. Наступного року за кошти товариства інтернату було надано приміщення п'ятикімнатної квартири з кухнею. У 1935 році там проживало 25 осіб, у 1936 – 28 [2, с. 171].

За архівними матеріалами в 20-х роках у Волинському воєводстві функціонувати тільки початкові школи з чеською мовою навчання, які фінансувалися державою і переважна більшість вчителів у них мала чеське походження. У 1921 році таких шкіл нараховувалося лише 17 [3]. У 1932 р. в початкових школах учителів-чехів на Волині було 28, а в 1934 р. – 36. Свідченням зростання кількості чеського вчителства стало утворення на Волині Товариства вчителів чеських шкіл, які у більшості отримували освіту в Чехословаччині [4, с. 118].

Становище у чеському шкiльництві ускладнилося з другої половини 1930-х років тим, що поступово ліквідовувалися початкові чеські державні школи і відкривалися двомовні школи. На підставі положення про поселення, де проживали представники двох національностей, відкривалися виключно польські або утравістичні (двомовні) школи. Вчителі були польської національності і не володіли мовами національних меншин. Польський уряд підтримував тільки початкові чеські школи там, де переважало чеське населення. Поряд і держав-

ними початковими школами на Волині працювали приватні чеські початкові і середні школи, утримувані коштом «Чеської Матиці шкільної». Громадське товариство «Чеська Матица шкільна» при підтримці інших чеських об'єднань було осередком збереження національної ідентичності, мови і культури чеського народу [5, с. 107–108].

У міжвоєнний період «Чеська матица шкільна» займалася оновленням шкільних бібліотек, поповнювала їхні фонди, зокрема і завдяки зв'язкам із Чехословаччиною, організовувала також пересувні бібліотеки (всього 34). Чехи передплачували газети, ілюстровані журнали, періодику господарського характеру, цікавилися радіопередачами, купували багато грамплатівок. В матичній чеській школі Рівного працювала бібліотека у 1927–1938 рр., яка отримувала часописи «Краян» («Крајан») і «Молодий світ» («Mladý svět»), що надісилися Міністерством шкільництва і освіти з Чехословаччини [5, с. 105].

На початку 1920-х років уміли читати й писати 80% чехів старше десяти років. У 1920–1921 навчальному році в Західній Волині було 29 державних (громадських) і 5 приватних чеських шкіл. З ініціативи Організаційного гуртка на Волині, 17 липня 1921 року в Луцьку був проведений Конгрес чеських поселень на Західній Волині, головним пунктом якого стало створення Чеської освітньої матиці, яка мали бути організована за зразком Центральної освітньої матиці Чехії.

Чеська школа в умовах асиміляційного тиску стала осередком збереження національної ідентичності, мови, культури чеського народу. Громада волинських чехів завдяки шкільній освіті, діяльності громадського товариства «Чеська матица шкільна» та представникам культурної інтелігенції утвердила свою національну окремішність та регіональну ідентичність.

У теперішній час з проголошенням незалежності України товариство носить назву «Матица Волинська», напрямок її діяльності більш спрямований на збереження та розвиток культурних, мовних, піснених, танцювальних традицій.

Література:

1. Освітні традиції та «Просвіта» на Волині: до 75-річчя факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесу Українки: колективна монографія за ред. Я. Яроша. Одеса : Видавничий дім «Гельватика», 2022. 400 с.

2. Малєончук Галина, Шваб Анатолій. Міжвоєнний Луцьк : суспільно-політичний, соціально-економічний, культурний розвиток (1919–1939). Луцьк : Терен, 2022. 216 с.

3. Ф.46. оп.9а, спр.108. Організація «Чеська матица шкільна».

4. Шульга С. А. Чехи в Західній Волині: від оселення до рееміграції : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 472 с.

5. Шульга Світлана. Освітні процеси на Волині другої половини XIX – 1930-х рр. *Освітні традиції та «Просвіта» на Волині: до 75-річчя факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесу Українки* : колективна монографія за ред. Я. Яроша. Одеса : Видавничий дім «Гельватика», 2022. 400 с.

**RETRO PHOTOGRAPHS OF KREMENETS AS A SOURCE
OF LOCAL AND PUBLIC HISTORY:
REPRODUCING HISTORY THROUGH IMAGES**

**РЕТРО ФОТОГРАФІЇ КРЕМЕНЦЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛОКАЛЬНОЇ
ТА ПУБЛІЧНОЇ ІСТОРІЇ: ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРІЇ
ЧЕРЕЗ ЗОБРАЖЕННЯ**

Skakalska I. B.

*Doctor of History Science, Professor
Head of Department of History
and Teaching Method Department
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy
of Humanities and Pedagogy
Kremenets, Ukraine*

Скакальська І. Б.

*доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії та методики навчання
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Кременець, Україна*

Ретро фотографії є важливим елементом культурної спадщини та можуть допомогти відтворити історичний контекст і події, що сталися десятиліття тому. Актуальність теми полягає в тому, що ретро фотографії є джерелом інформації для вивчення історії регіону, вони сприяють промоції краю за допомогою практичних методів публічної історії. Ретро фотографії можуть стати важливим елементом відтворення та збереження локальної історії Кременця. Вивчення ретро фотографій може допомогти зрозуміти, як змінювалася місцева історія та культура, які події та історичні явища були важливими для розвитку регіону та які наслідки вони мали. Світлини з відомими діями інформують про їхнє перебування у Кременці тощо.

Мета дослідження полягає у вивченні ретро фотографій Кременця як джерела локальної та публічної історії та відтворення історичних подій через зображення.

Історики, які займаються Public History можуть створювати історичні наративи за допомогою різних засобів масової інформації (включаючи фотовиставки, фільми, блоги та цифрові інструменти) [4].

Світлини виступають як історичне джерело, що доповнює текстовий матеріал.

Як зауважує один з дослідників публічної історії, що чим більше ви ділитесь історією з спільнотою громадян, тим більше вона стає публічною історією. Як зазначає доктор Т. Каувін, що з Public History ми можемо зробити історію живою, інтерактивною, відчутною та веселою. Це розширює спектр можливостей для історії та істориків [3]. Міжвоєнний Кременець досить широко представлений у світлинах, це дозволяє пізнати історію міста крізь візуальний формат. Підкреслимо, що окремі будівлі в місті збереглися лише на фото.

У 1928 році в Кременці при Кременецькому ліцеї з'явився перший аматорський фотографічний гурток, який очолював майстер фотосправи Генріх Германович. Він заохочував учнів до фотографії, і кількість учасників гуртка зростає з 4–5 до 23 осіб. Фотографія стала важливим напрямком розвитку культури міста, і прихильники цієї справи об'єдналися в двох організаціях – фототоваристві та фотомайстерні учнів ліцею. Обидві організації приймали участь у різноманітних виставках, у тому числі в міжнародних. У 1932 році в Кременецькому ліцеї відбулась велика фотовиставка з більш як 200 роботами (75 робіт належало учням Кременецького ліцею), на яку прибули офіційні особи, зокрема, волинський воєвода Г. Юзевський, її відвідувачами стали 800 осіб [5, с. 8]. Завдяки фотосвітлинам Германовича нам відкривається міжвоєнний Кременець та історія міста.

Деякі роки тому в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка відкрилась виставка світлин «Кременець, якого немає; Кременець, яким він є і Кременець, яким він буде», підготовлена працівниками кафедри суспільних дисциплін (організатор доцент О. Г. Соловей) спільно з фотоклубом «Позитив» Кременецького РБК (керівник Віталій Чумакевич). Представлено 37 фото, 10 з яких належать авторству відомого кременецького фотохудожника міжвоєнного періоду минулого століття Генріха Германовича. Його світлини демонструють історичне минуле міста – показують Кременець, якого вже немає, який залишився в об'єктиві фотографа [2]. Зазначимо, що в Академії функціонує музей довоєнної фотографії, який завжди має відвідувачів.

На ретро фотографіях зображено давню архітектуру Кременця, якої вже не існує. Ці фотографії можуть бути використані для відтворення історичного обличчя міста та культурного середовища, яке існувало у міжвоєнний період ХХ ст. Наприклад, будівля великої синагоги, яка була зруйнована. Так, у 1942 р. під час пожежі згоріло 649 будинків, також культові споруди євреїв на вулиці Кравецькій, Вишнівцькій і Широкої.

Ретро фотографії відтворюють історичні події. Наприклад, на фотографіях зображені деякі знакові події, які сталися в Кременці в минулому, такі як візити видатних осіб чи зображення релігійних святкувань тощо. Також це може бути приватний альбом, наприклад, альбом фотографій Оленки Котович, учениці приватної української гімназії у Кременці, який датується 1934–1936 рр. і зберігається у приміщенні районного товариства «Просвіта». За фото можемо прослідкувати, як були одягнені у той час молоді люди, побачити фрагменти вулиць та окремі споруди тогочасного міста, «зазирнути» у приватне життя молоді. В альбомі є фото Петра Львовича, також учня гімназії, який згодом закінчив Гірничу академію в Кракові, працював на металургійних заводах і фабриках Сілезії, був поетом української діаспори, він був закоханий в Олену Котович.

У рамках мистецького проекту «Ретро історія міст України: погляд у мистецьке минуле» відбулася у березні 2023 р. Кременецька ретро-вечірка. Під час заходу краєзнавець описувала історичний контекст розвитку міста та його культурного життя у першій половині ХХ ст. Ведуча також звернула увагу на ретро фотографії, які демонструвалися на екрані та сприяли створенню атмосфери того часу [1]. Зокрема, на фотографіях зображено Замкову гору з руїнами фортифікаційних споруд, а гора у той час ще було «лиса» без дерев. Також фото демонструють вулиці і будинки міста. Колоритне зображення вулиці Ліцейної з мурами. На зображеннях представлені з різних курсів корпуси Кременецького ліцею, а на балюстраді знаходилась знаменита скульптура кременецької Мадонни, яка зникла після Другої світової війни і до сьогодні не знайдена.

Також з фото 1925 р. дізнаємося про пивного магната чеха Юзефа Мартінка з Кременця, тому що є підпис до світлини, на ній задокументована його донька – Людмила-Іда. Є ще світлина Людмили-Іди з чоловіком Яном Веселовським на околицях Кременця. Є фото і самої броварні Ю. Мартінка у місті.

Однією з найвідоміших фотографій, що зберігаються до наших днів, є зображення відьми, яка на мітлі летить біля Замкової гори. Фото, яке було створене в 1930-х роках, стало дуже популярним на фотовиставках у різних країнах, включаючи США та Японію. Проте мало хто знає, що відьму на фото зіграв один з учнів фотостудії Кременецького ліцею, який одягнув халат та хустину своєї матері і стрибав на мітлі на фоні Замкової гори. Ось так тоді створювали фотешоп. Сьогодні копія цієї знаменитої світлини може бути побачена в музеї міжвоєнної фотографії Академії і залишається популярною серед туристів [6].

Отже, можна зробити висновок, що ретро фотографії є важливим джерелом для відтворення історії міста, вони дозволяють побачити, як виглядав Кременець у минулому, як люди жили, що робили, які місця були популярними. Це не тільки цікаво для місцевих мешканців, але і для ширшої громадськості, яка може дізнатися більше про міжвоєнний період міста та його культурне життя.

Крім того, ретро фотографії можуть бути використані як інструмент для збереження історії та культурної спадщини. Вони дозволяють зафіксувати те, що було, і зберегти це для майбутніх поколінь. Немає сумнівів, що існує нагальна потреба в поглибленні теоретичних і методологічних основ публічної історії для формування зацікавленості населення України, передусім молоді локальною історією.

Література:

1. Із благодійним концертом. Сайт Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. <http://surl.li/fuliy> (дата звернення 10.04. 2023 р.).

2. Кременець: погляд крізь роки. Сайт Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. <http://surl.li/gmlvo> (дата звернення 10.04. 2023 р.).

3. *Познайомтеся з UL Lafayette доктором Томасом Каувіном.* <http://surl.li/bpzjs> (дата звернення 20.03. 2023 р.).

4. Cauvin Thomas *Public history : a textbook of practice*. 2016. <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/45124> (дата звернення: 21.03. 2023 р.).

5. Shejbal S. Ruch Fotograficzny w Krzemieńcu (Z powodu wystawy prac fotografików Krzemienieckich). *Życie Krzemienieckie*. 1932. № 8–9. Rok I. S. 8–12.

6. Яку таємницю приховує фото кременецької відьми? *Терен.* <http://surl.li/gmmae> (дата звернення 10.04. 2023 р.).

**THE CONTRIBUTION OF THE JESUIT FATHERS
TO THE RELIGIOUS LIFE OF LUTSK**

ВНЕСОК ОТЦІВ ЄЗУЇТІВ У РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ М. ЛУЦЬКА

Khomiak P. P.

*postgraduate student of Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine*

Хом'як П. П.

*аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

У XVII ст. територія Волині перебувала у складі Речі Посполитої. У Луцьку в цей період відбувався ряд вагомих історичних подій, зокрема пов'язаних із підписанням Берестейської унії у 1596 р., яка утвердила існування уніатської церкви. Оскільки тогочасне населення місто було сформоване із представників різних національностей, кожен із них мав потребу у приналежності до власного віросповідання. Таким чином, станом на XVII ст. виникла потреба у збільшенні кількості католицького духовенства та проведенні релігійного проповідування віри серед населення. Ще починаючи з кінця XIV ст. активну культурну та просвітницьку діяльність проводили ченці ордену домініканців, які прибули до Луцька в литовсько-руський період на запрошення князя Вітовта [2, с. 123–131]. У 1428 р. князь Вітовт переніс столицю Католицької дієцезії із Володимира до Луцька, що значно пожвавило католицьку діяльність в місті.

Станом на початок XVII ст. в Луцьку вже існувало кілька храмів західного віросповідання: зокрема костел Святої Трійці, домініканський костел Успіння Діви Марії, костел Святого Якова та костел Святого Хреста. Для проведення богослужінь була потрібна більша кількість священнослужителів і перед єпископом постало питання залучення до душпастирської діяльності членів католицьких орденів [2, с. 123–131].

У 1604 р. на запрошення Мартина Шишковського до Луцька приїхали ченці ордену Товариства Ісуса, відомого також як орден єзуїтів. Метою існування ордену та основною його діяльністю було проповідування католицької віри серед населення, поширення Слова Божого та розвиток культурного та освітнього життя. Як пише дослідник Станіслав Заленські, єпископ Мартин Шишковський

запропонував збудувати у місті єзуїтський храм та запросив членів ордену для здійснення душпастирських обов'язків у костелі Святої Трійці.

До Луцька приїхало двоє отців єзуїтів, які проживали на другому поверсі єпископського будинку і для богослужінь їм було відведено одну із каплиць кафедрального костелу. Свою місіонерську діяльність єзуїти проводили по території всієї Луцької дієцезії, що включала в себе Волинське, Брацлавське, Підляське, Брестсько-литовське воєводства [4, с. 931–936].

Дослідник вказує і на той факт, що в Луцьку у XVII ст. не існувало кафедральної школи та й загалом по Волині великої кількості шкіл такого спрямування не налічувалось, а жодних католицьких семінарій взагалі не існувало [3, С. 149–177]. Проте у 1606 р. єпископ Павло III Волицький в місті Янові над Бугом підписав акт на будівництво колегіуму єзуїтів, а разом з ним і костелу. В колегіумі планувалось відкрити курс «моральної теології», а також обов'язковим було проведення занять з граматики та гуманітарних наук. Сам єпископ допомагав єзуїтам з фінансуванням для розбудови храму і навіть помираючи заповів «3000 флоринів для луцького костелу». Також він пожертвував для них «будинок біля дзвіниці в Луцьку», з чого робимо висновок, що мова йде про дзвіницю від тодішнього кафедрального костелу Святої Трійці [3, с. 149–177].

У 1608 р. єзуїтам вдалось відкрити два граматичних класи у тому ж «будинку біля дзвіниці», який отримали як дар від єпископа Павла Волицького. Школа активно розвивалась і викликала неабиякий попит та інтерес. Зацікавлення до освіти було настільки великим, що отці єзуїти зустрілись із проблемою нестачі місця для проведення занять та й кількість охочих учнів не могла поміститись у двох класах.

Указом від 6 лютого 1609 р. король Сигізмунд III затвердив будівництво колегіуму, про що говорилось з єпископом Павлом Волицьким ще у 1606 р. Він також затвердив розташування майбутнього колегіуму та костелу на території Нижнього (Окольного) Луцького замку, де знаходились будинки місцевої шляхти. Вони ж, в свою чергу, були зобов'язані віддавати свої маєтки для будівництва майбутніх будівель. Однак деякі із шляхтичів були «схизматиками» або «різновірцями» і не хотіли продавати свої маєтності, тому було прийнято рішення звернутись за допомогою до тогочасних купців, які придбали в шляхтичів землю і віддавали її єзуїтам [4, с. 931–936].

У 1610 р. єпископ Павло Волицький урочисто освятив наріжний камінь майбутнього храму, що буде названий на честь Святих Петра і Павла. Існує також і легенда, згідно з якою він на власних плечах виніс дванадцять мішків землі на честь дванадцяти апостолів [1, с. 18].

Допоки будувався майбутній єзуїтський храм, для ченців ордену було виділено верхню каплицю (*capellam superiorem*) та вівтар в наві кафедрального собору Святої Трійці [3, с. 149–177].

Для будівництва костелу було запрошено римського архітектора Джакомо Бріано, який в той час стежив за спорудженням католицьких храмів у інших містах, що були у складі Речі Посполитої. Відомо, що в Луцьку він постійно не перебував, однак ретельно контролював за процесом будівництва [1, с. 18]. Згідно його плану храм має дві вежі, які відрізняються формами: одна – чотиригранна, інша ж – восьмигранна. До сьогодення дослідники не можуть дійти спільної думки, чому вирішили будувати саме в такий спосіб. Однак, опираючись на те, що храм прилягав до мурів Нижнього замку, слід припустити, що така різниця мала суто стратегічне оборонне значення, оскільки і самі стіни храму мають два ряди бійниць призначені для захисту та відбивання атак.

За планом Джакомо Бріано під час будівництва костелу одразу було закладено велике підземелля, в якому на сьогоднішній день досліджено два яруси і припускається існування третього. Дотепер його вважають одним із найбільших по східних єзуїтських територіях та найбільшим історичним підземеллям на території України. Підземелля мало на меті виконувати одразу кілька важливих призначень. Зокрема там споруджено ще один храм, який має умовну назву Нижній, де можна було проводити богослужіння, поки будувалась основна будівля храму [2, с. 123–131].

З 1627 р. нагляд за будівництвом проводив уже інший польський архітектор – Мацей Маїк. Під його керівництвом у 1630 р. проводили будову склепінь, і у 1637 р. – поставили купол. Урочиста консекрація костелу Святих апостолів Петра і Павла була звершена у 1639 р. [1, с. 18].

Стосовно колегіуму, то станом на 1640 р. в ньому вже працювало 30 єзуїтів, хоча приміщення ще потребували ремонтних робіт та не були повноцінно укомплектовані. За процесом будівництва стежив італійський архітектор Бенедетто Моллі, а вже у 1646 р. колегіум було повністю добудовано.

Підсумовуючи, приїзд Ордену Товариства Ісуса до Луцька сприяв розвитку католицького релігійного життя у місті. Своєю невпинною працею вони поширювали Слово Боже на території що входила до складу Луцької дієцезії і реалізували план по будівництву храму.

Література:

1. Колосок Б. Знайомство з луцьким костолом Св. Трійці та Св. Петра і Павла. Київ, 1996. 18 с.

2. Пясецький В. Луцьк. Історико-красназавчі нариси : у 2 т. Луцьк : Волинські старожитності, 2013. Кн. 1 : Старе місто. С. 123–131.
3. Paszenda J. SJ. Budowle jezuickie w Polsce: u 5 t. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatium Wydawnictwo WAM, 2010. T. 4: Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w. С. 149–177.
4. Załęski S. Jezuci w Polsce : u 5 t. Kraków: Drukiem i nakładem drukarni W. L. Anczyca I SP, 1905. T. IV, Cz. II.: Kolegia i domy założone w pierwszej dobie rządów Zygmunta III 1588–1608. С. 931–936.

**THE IMPACT OF MILITARY CONFRONTATION
BETWEEN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH
AND THE OTTOMAN EMPIRE ON CHANGES IN THE LIFE
OF POPULATION OF CHOTYN REGION (THE FIRST QUARTER
OF THE SEVENTEENTH CENTURY)**

**ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ
МІЖ РІЧЧЮ ПОСПОЛИТОЮ ТА ОСМАНСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ
НА ЗМІНИ В ЖИТТІ НАСЕЛЕННЯ ХОТИНЩИНИ
(І ЧВЕРТЬ XVII СТ.)**

Yatseniuk H. M

*PhD in History, Associate Professor,
Department of History of Ukraine,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Яценюк Г. М.

*Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Одним з історичних періодів, який суттєво вплинув на всі регіони України є – XVII ст. Саме в цей час, на території нашої держави відбувалась найбільша кількість різних війн. Вони були різного масштабу: регіональні (повстання, бунти), всеукраїнські (війни між козацтвом Правобережжя та Лівобережжя), міжнародні. Саме війни, які мали міжнародний характер, зокрема між Річчю Посполитою та Османською імперією, дуже суттєво впливали на українське населення. Адже, окрім політичних та територіальних змін, після війн спостерігається вплив і на соціально-економічне становище населення, зокрема на його життя, побут, зміни в демографічній сфері. Особливо відчутні наслідки ми отримали в першій чверті XVII ст. в контексті військового протистояння між Річчю Посполитою та Османською імперією.

Уряд Османської імперії з метою залякування суперника, здійснював часті напади на українські та польські землі. Особливо активно ці напади відбувались в першій чверті XVII ст. Наймасштабнішими за кількістю і за розмірами збитків, стали напади турків і татар на передодні, під час та після Цецорської і Хотинської битви в 1620–1621 рр. Ці битви, які відбулись між Османською імперією та

Річчю Посполитою, призвели до великих соціально-економічних та демографічних втрат населення, особливо для Хотинщини [13; 14]. Перша велика битва – Цецорська – відбулась на території Молдавського князівства, вона стала для польського війська катастрофою. Готуючись до другої битви, суперники спочатку не розглядали Хотин як основне місце битви, але згодом ситуація змінилась [4, с. 96-97]. В результаті битва, яка відбулась в вересні-жовтні 1621 р. на території Хотина призвела до жакликих наслідків для місцевого населення.

Для того, щоб зрозуміти наслідки війни, варто спочатку з'ясувати кількісний та соціальний склад населення Хотинщини на при кінці XVI ст. Певні відомості про соціальний та кількісний склад населення Хотинщини подає в своїй статті Н.Томак [6, с. 218]. Авторка проаналізувавши румунські джерела, зокрема «Катасхису про число царан з усіх цінутів і куртян, і ватавів, і немішів і попів» [11] вказує, що на території Хотинщини проживало 232 «сирачи» – це одинокий чоловік, який не мав сім'ї, худоби, поля, але володів присадибною ділянкою, мав невеличкий будинок та дрібних домашніх тварин.

Також в документі згадуються такі категорії як: «куртяни» – люди, які мали шляхетський титул і виконували доручення князів, але безоплатно; «веташі» – місцеві чиновники, які підпорядковувались старості; «німеші» – колишні бояри, які не займали ніяких важливих посад, але мали привілейоване становище. Згідно даних «Катасхиту» на кінець XVI ст. на території Хотинщини було 2483 двори, з них – 2148 селянських дворів, 240 дворянських дворів, 95 дворів священників. Таким чином, кількісно це приблизно 15 тисяч осіб [6, с. 219]. Однак, ця цифра не зовсім точна, оскільки документ не враховує такі категорії населення як: бояри, міщани, військові, монахи, селяни, холопи.

В кінці першої половини XVII ст. маємо вже зовсім іншу цифру. Так, наприклад турецький мандрівник Е.Челбі, який проїжджав через Хотин в 1657 р. пише: «Хотинська фортеця невелика і міцна, знаходиться на березі Дністра... і станом на сьогодні їй підпорядковується сімдесят сіл» [7, с. 50]. Також мандрівник вказує нам приблизне число будинків безпосередньо в околицях Хотина «Всередині фортеці є всього-на всього 60-70 критих будинків без садів і виноградників, а також приблизно 50 торгових лавок» [7, с. 50–51]. В порівняння, автор наводить дані з іншої фортеці в м. Сороки, яка належала Молдавському князівству: «Сороки – чудова фортеця, навколо якої знаходиться близько тисячі будинків покритих очеретом» [7, с. 50–51]. Таким чином, навіть з цих прикладів ми бачимо, що

населення Хотинщини різко скоротилось і було в гіршому становищі ніж інші сусідні регіони.

Хотинщина часто страждала від турецько-татарських нападів, які призводили до демографічних та матеріальних втрат. Однак, найбільше цей район був зруйнований в період з 1620–1621рр. Турецько-татарські війська замордували, або полонили тисячі людей, забирали їжу та фураж, спалювали десятки сіл. Населення, рятуючись від них, ховалося у горах та лісах, де об'єднувалося у загони опришків, які у 1621 р. активізували свою діяльність. Татари здійснювали свої напади на навколишні території Хотинщини фактично 3 місяці [1, с. 50].

Всі напади, які відбувались до початку Хотинської битви, під час і після, були сплановані, особливо детально планувались напади, які татари здійснювали на початку військової кампанії. Зокрема, татари мали чіткий наказ провести мародерські та терористичні акції. Основною метою яких, було не тільки отримання ясиру, але сіяння паніки серед мирного населення поблизу театру військових дій, та паралізування транспортування вантажів і боєприпасів, які армія Речі Посполитої та козаків, везли до Хотина [12, с. 8].

М.Костіна в своїй праці наводить приклад грабунку населення з боку польської армії: «Не знаю, чим завинили нещасні городяни з Хотина, бо деяких, що були найкращі, вигнали з фортеці за стіни без жодної пощади» [10, с. 138].

Під час першої активної фази битви, турки і татари на певний час припинили грабунки, але як тільки великих битв не відбувалось грабунки то вбивства мирного населення відновлювались. Як зазначає в своєму щоденнику Л.Подгородецький, «10 вересня 1621 р. активних військових дій не відбувалось, а тому турки в цей день в основному займались грабунками місцевого населення. А також здійснювали напади на навколишні поселення в районі Дністра і забирали ясир, козаки намагались відбити награване, а особливо ясир, бо в основному він складався з українців» [15, с. 117.]. Завершення бойових дій, на жаль на означало для мирного населення припинення грабунків, оскільки обидві армії були виснажені голодом, то повертаючись кожна до своєї країни продовжували примусово вилучати провіант в селах і містах, які зустрічались їм по дорозі.

Таким чином війна, на довгий час призупинили соціально-економічний розвиток багатьох регіонів, призвела до великих демографічних втрат, та масових руйнування мирних об'єктів та важливої інфраструктури.

Література:

1. Буковина історичний нарис / ред кол. С. Костишин, В. Ботушанський, О. Добржанський, І. Макар, О. Масан, Л. Михайлина. Чернівці : Зелена Буковина. 416 с.
2. «История Хотинской войны» Иоаннеса Каменецкого. *Историко-филологический журнал*, № 2. 1958. С. 258–286.
3. Карпо В., Масан О. «Коротка реляція» – маловідоме джерело з історії Хотинської війни 1621 року. *Зелена Буковина*. 2005. № 1. С. 171–185.
4. Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.)* : монографія / В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. Чернівці : Рута, 2005. С. 9–168.
5. Тимів І. Пам'ятки та пам'ятні місця боїв польських військ і українського населення з турками і татарами у XVII ст. на Західній Україні. *Праці Центру пам'яткознавства*. 2015. Вип. 27. Київ. 201. С. 251–268.
6. Томак Н. відомості про число населення і поселень Хотинщини наприкінці XVI – першої половини XVIII ст. *Питання історії України*. Чернівці. Технодрук. Т. 14. С. 218–223.
7. Челеби Э. Книга путешествия: (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века): Перевод и комментарии. Вып. 1: Земли Молдавии и Украины / Институт народов Азии АН СССР. М. : ИВЛ, 1961.
8. Чучко М. Хотинська війна і придунайські князівства: воєнний та дипломатичний аспекти участі Молдавії і Валахії у польсько-османському конфлікті. *XIII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 400-річчю Хотинської війни* : тези доповідей, (Чернівці, 22 – 23 жовтня 2021 р.) / наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 9–11.
9. Яценюк Г. Гейде Ю. Наслідки Хотинської кампанії 1621 року для соціально-економічного та демографічного становища місцевого населення. *Хотин 1621. Війна і пам'ять* : монографія / Добржанський О., Гуйванюк М., Ковалець Т., Струтинський В., Цярцінський Д. Чернівці : Технодрук, 2022. С. 188–222.
10. Costin M. Letopiseșul Țării Moldovei de la Aaron-vodă încoace. *Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopiseșul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac. Chișinău* : Hyperion, 1990. P. 135–248.
11. Documente privind istoria României. A. Moldova. București, 1952. P. 4. 408.

12. Gliwa A. Dwa najazdy tatarskie na Rus Czernową podczas wojny Rzeczypospolitej z imperium Osmańskim w 1621 r. Zniszczenia i straty demograficzne na obszarze ziemi Premyskiej. *Rocznik Przemyski*, 2012, t. 48, z. 1.

13. Horn M. Chronologia i zasięg najazdów tatarskich na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1600-1647 :[w:] *Studia i materiały do dziejów wojskowości*, t. 8, cz. 1, S. 3–71.

14. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605–1633 na Ruś Czerwoną. Wrocław; Warszawa ; Kraków, 1964. 233 s.

15. Podhorodecki L Chotin 1621. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej Warszawa, 1988. 181 s.

СЕКЦІЯ 3. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-9>

THE MAIN VECTORS OF HISTORICAL MEMORY IN MODERN POLISH-UKRAINIAN CINEMATOGRAPHY

ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОГО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КІНО

Bosak E.-T. I.

*PhD student at Uzhhorod National University
Mukachewo, Ukraine*

Босак Е.-Т. І.

*аспірант Ужгородського національного університету
м. Мукачево, Україна*

Одним із найпотужніших елементів культурної політики є кінематографія. Історичні фільми можуть вплинути на значно більшу аудиторію ніж фестивалі, прості в отриманні, зазвичай дешевші ніж література, а також мають ряд потужних інструментів для впливу: спецефекти, музика, акторська гра тощо. Все це робить кінематограф одним із найважливіших засобів поширення як історичної пам'яті, так і негативних стереотипів.

Тема представлення України в кіно та українсько-польської культурної співпраці у цій галузі в українській історіографії розглянута доволі неоднорідно. Період незаУ цій розвідці ми звернемо увагу тільки на період Незалежності України.

Всю сукупність фільмів українського чи польського походження (а також спільні проекти), які стосуються важливих для спільної історичної пам'яті тем, можна розділити на кілька головних напрямків.

Перший напрям – козацька тематика. В 1999 р. Є. Гофман демонструє світу свою екранізацію твору Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», що вже невдовзі стає культовим фільмом, який не тільки познайомив поляків та українців з талановитими акторами (Б. Ступка, І. Скорупко, М. Жебровський, З. Замаховський), але й порушував тему складних взаємостосунків українського та польського народів

в минулому. Незважаючи на беззаперечно високу художню цінність, ідейні оцінки дещо суперечливі. На думку М. Хилько та О. Полисаєва, повстання Богдана Хмельницького частково зображується як певна боротьба добра (у вигляді благородних польських шляхтичів) зі злом та хаосом, що уособлюють бунтівні українці [4, с. 288], які зображуються як зрадники польської корони.

Втім, як влучно підкреслює Лариса Брюховецька, версія Є. Гофмана значно більш українофільська ніж оригінальні мотиви Г. Сенкевіча. Зокрема, письменник «Вогнем і мечем» різко негативно зображує особу Богдана Хмельницького, приписуючи його хоробрість впливу горілки та малюючи образ егоїстичного та корисливого ватажка повстанців [1, с. 158], в той час як Є. Гофман створив доволі позитивний образ.

До козацької тематики також звертаються фільми «Гетьманські клейноди» (1993 р., реж. Л. Осика), «Чорна Рада» (2002 р., реж. М. Засєєв-Руденко), «Молитва за гетьмана Мазепу» (2002 р., реж. Ю. Ілленко), «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2006 р., реж. М. Машенко) та інші.

Другий важливий вектор – Перші визвольні змагання 1917–1922 рр. У 1998 р. була знята документальна польсько-українська стрічка «Трудне братерство», що розповідає про особливості «Союзу Пілсудського-Петлюри». До зйомки були залучено чимало іменитих експертів, зокрема Є. Гедройць, Н. Девіс тощо. Головне питання – про необхідність польсько-українського примирення та союзу проти спільного ворога – Москви.

Серед інших важливих стрічок на цю тематику – «Варшавська битва. 1920» (2011 р., реж. Є. Гофман), «Довірений Пілсудського» (2014 р., реж. Й. Кесслер), «Таємний щоденник Симона Петлюри» (2018 р., реж. О. Янчук) та інші.

Третій вектор, який можемо виокремити, це події Другої світової війни. Ймовірно, одним із найбільш впливових польських (точніше – польсько-німецько-канадський) фільмів останніх років на цю тематику є «У темряві» (2011 р., реж. Агнешка Голланд). Багато критиків оцінюють його як українофобний, оскільки одним із найбільш негативних персонажів зображується жорстокий українець, який співпрацює з нацистами [1, с. 18]. Втім, головна ідея – показати трагічні сторінки історії ХХ ст., в яких все рівно можна знайти іскорки надії та людяності.

Найбільш болючою та суспільно значимою тематикою війни для польсько-українських стосунків видається «Волинська трагедія» 1943 р. Цій темі присвячено десятки польських документальних

фільмів, проте найбільш резонансний та суперечливий – це «Волинь» Войцеха Смажовського, що побачив світ у 2016 р.

Особливість цього фільму проявляється у кількох факторах. По-перше, він наповнений шокуючими кадрами сцен вбивств та катувань, що можуть сильно вплинути на непідготовленого глядача. По-друге, на відміну від десятків інших фільмів про «Волинську трагедію», він не документальний, а художній, а отже доповнений драматичною музикою, акторською грою та авторським баченням. По-третє, фільм отримав дофінансування у розмірі 4 млн. злотих від Польського Інституту Кіномистецтва, що робить його не просто авторським фільмом, а майже виявом офіційної позиції Варшави. По-четверте, фільм впав на підготовлений ґрунт, адже 22 липня 2016 р. Сейм Польщі визнав події на Волині геноцидом польського народу, вчиненим українськими націоналістами, що викликало значну прохолоду в польсько-українських стосунках [3]. Якщо в Україні до стрічки поставились доволі холодно, то в Польщі вона визнана одним з найбільш значимих національних фільмів сучасності.

Ще одним важливим напрямком польсько-української кінематографії, який суттєво впливає на історичну пам'ять, є тематика Революції Гідності. Незважаючи на очевидний характер цієї події, демонстрування червоно-чорних прапорів та портретів С. Бандери на вулицях Києва викликало неоднозначну оцінку серед поляків. Головне завдання фільмів на цю тематику – показати щирість підйому нації, масштабність цієї події, а також боротися із нарративами російської пропаганди про «відродження неонацизму» та «проплачений Вашингтоном мітинг». До найбільш резонансних фільмів цієї тематики можна віднести короткометражний польський фільм «Піаніно» (2015 р., реж. М. Дригас), «Зима у вогні: Боротьба України за свободу» (2015 р., реж. Є. Афінеєвський), «Сильніше ніж зброя» (2014 р., реж. В. Тихий, Ю. Гонтарук, Р. Любий) та багато інших.

Не менш важливим вектором кінематографу, який впливає та буде впливати на спільну польсько-українську історичну пам'ять, є тема українсько-російської війни. Показ підступності та імперських амбіцій Москви (що добре знайомо Варшаві), а також образ спільного ворога також слугує важливим фактором для культурного зближення українців та поляків. Яскравим прикладом цього є велика популярність українських фільмів «Кіборги. Герої не вмирають» (2017 р., реж. А. Сеїтаблаєв), «Атлантида» (2019 р., реж. В. Васянович) та ін. на польських кінофестивалях.

Таким чином, сучасне українсько-польське кіно дедалі більше стає не тільки формою розваги, але й важливим переносником політичних та суспільних ідей. Незважаючи на окремі випадки, воно допомагає

долати культурні протиріччя та травми історичної пам'яті, а також зближує поляків та українців.

Література:

1. Брюховецька Л. І. Найцікавіша історія в Європі. Екранні версії. *Кінематографічні студії*. Випуск другий. Київ, видавництво «Задруга», 2014. 496 с.

2. Пачос Ю. Співпраця України і Польщі в галузі кінематографу за роки української незалежності (1991–2011). *Інтелігенція і влада : громад.- політ. наук. зб. Серія «Історія»*. Одеса, 2012. Вип. 26. С. 125–131.

3. Покальчук О. Польський фільм «Волинь»: спроба абортів стосунків між Києвом та Варшавою. *Інформаційно-аналітичний портал «Хвиля»*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hvylya.net/analytics/history/polskiy-film-volin-sproba-abortu-stosunkiv-mizh-kiyevom-ta-varshavoyu.html>

4. Хилько М. Міфологеми та реальна готовність України до процесу соціальних трансформацій. Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. № Вип. 25 : *Актуальні проблеми української політології*. С. 282–295.

**THE ROLE OF UKRAINIAN WOMEN IN PRESERVING
UKRAINIAN HISTORICAL MEMORY AND SELF-
IDENTIFICATION IN INTERWAR POLAND**

**РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ
ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ
В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ**

Vais K. V.

*PhD student at Uzhhorod National University
Mukachewo, Ukraine*

Вайс К. В.

*аспірантка Ужгородського національного університету
м. Мукачєво, Україна*

Після Першої світової війни польському народу вдалось скинути з себе потрійне Австро-німецько-російське ярмо і відновити незалежність, включивши в новостворену державу значні території сучасної України. Прагнучи посилити свій вплив в регіоні та зміцнити державні позиції, Варшава майже одразу взялась за активну колонізацію українського населення, що стало ще одним випробовуванням для української національної свідомості.

Згідно з результатами перепису населення 1921 р., на території новоутвореної Другої Речі Посполитої проживало 25.694.700 осіб, з них 3.898.428 (15,17%) – українці [2, s. 56]. Другий перепис населення в 1931 р. зафіксував загальну кількість мешканців краю на цифрі 31.915.779 осіб, з яких 3.221.975 (10,10%) було визначені як українці [1, s. 15]. Варто нагадати, що для молодого держави було вигідно дещо применшувати реальні показники національних меншин, а національність часто визначалась за віросповіданням. Однак, змішані шлюби, відсутність незалежності та політика колонізації призводили до того, що кількість осіб, які ідентифікували себе як українці, значно зменшилась.

Тогочасні емансипаційні рухи в Європі тільки набирали обертів і територія Центральної Європи не стала винятком. Важливо підкреслити, що окремі українські жінки-активістки боролись не тільки за політичні права, але й за збереження української самоідентичності й історичної пам'яті, що було особливо важливо в період відсутності в Україні справжньої незалежності.

Важливою подією в польській державі була Постанова від 28 листопада 1918 р., яка скасовувала обмеження за гендерною ознакою для активного та пасивного виборчого права, встановлюючи загальний віковий ценз в 21 р. Отримання виборчих прав жінками частково обґрунтовувалось як загальним розвитком жіночої емансипації у світі, так і доволі практичними причинами – кількісним переважанням жінок над чоловіками після жаклих втрат Першої світової війни.

Найбільшою жіночою організацією цього часу на території українських земель був «Союз українок», що діяла у Львові з 1917 по 1938 рр. Перш за все вона фокусувалась на боротьбі за права жінок, але звертала увагу і на розвиток свідомості українців загалом. До найбільш впливових науково-просвітницьких українських організацій в міжвоєнній Польщі, з якими часто співпрацював «Союз українок» варто віднести «Просвіту», «Рідну школу», Товариство наукових викладів імені Петра Могили та Український науковий інститут у Варшаві.

Незважаючи на те, що жінкам було дозволено балотуватись до польського сенату, більшість українських активісток бойкотували перші вибори, обґрунтовуючи це тим, що вони не вважають себе громадянами Другої Речі Посполитої. Втім, 1922 р. до польського сенату потрапила одна українка – Олена Левчанівська, яка представляла волинян та гаряче виступала проти дискримінаційної політики по відношенню до українців [7, с. 27]. Втім, на виборах парламенту 1928 р. кількість українських активісток збільшилась, було обрано М. Рудницьку, О. Киселевську, І. Блажкевич тощо [4, с. 186]. Значна частина їх роботи, на нашу думку, полягала в постійному звертанні уваги не тільки на проблему прав жінок, а й на «українське питання» загалом, що передбачало уникнення тотальної асиміляції українців.

Чи не найвідомішою україркою в польській політиці в цей час була Мілена Рудницька. Праця в освітній комісії польського сейму давала їй змогу постійно порушувати питання української освіти, яке здебільшого розглядалось як щось другосортне [6, с. 101–107].

Збереженням української історичної пам'яті в міжвоєнний час займалась Оксана Лонгинівна Бірецька. Будучи членом «Просвіти» в м. Городок (Львівщина), вона керувала курсами громадянського виховання молоді, навчала дітей музиці, займалася літературною діяльністю, а також складала та популяризувала коломийки та танці [3, с. 185–189].

Багатогранний характер мала діяльність Кисілевської Олени Львівни, письменниці, журналістки, активістки та сенаторки

польського сейму в 1925–1935 рр. Перші 20 років її літературної діяльності виражені у формі оповідань та новел, що оспівували особливості України та провідні феміністичні ідеї. В 20–30 рр. Олена Львівна чимало подорожувала Україною та світом, що вилилося в численні публікації етнографічного характеру про культуру Лемківщини, Буковини, Волині, а також Швейцарії, Італії та Африки.

Розвиток української свідомості неможливий без якісної освіти. Тут варто згадати приклад Іванни Йосипівни Кокорудз, простої вчительки, яка разом із чоловіком заснували «Фундацію Іллі й Іванни Кокорудз». Її завданням було забезпечення приладдям, одягом та ресурсами малозабезпечених учнів. З коштів фундації був зведений сучасний Ліцей № 5 у Львові та школи у с. Дора поблизу Яремче [5].

Не малозначимою була і робота в польській столиці. Саме до Варшави на початку 1920-их років перебралась сім'я проф. Івана Огієнка, колишнього міністра освіти УНР. Його дружина, Домініка Огієнкова, допомагала чоловіку у редагуванні часопису «Наша Культура» та «Рідної мови», займалась збором матеріалів, а також працювала над перекладами на українську мову Богослужб, що допомагало багатьом українцям «не розчинитися» в польському середовищі.

Боротьба за права українських жінок в міжвоєнній Польщі майже завжди розглядається в контексті світових тенденцій жіночої емансипації. Однак багато хто з цих активісток займався публіцистичною, науковою чи культурною діяльністю, так чи інакше допомагаючи зберігати історичну пам'ять та національну самобутність. Детальніше вивчення біографій цих та багатьох інших активісток може слугувати кращому розумінню даної проблематики.

Література:

1. Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9.XII.1931 r. : Polska. Mieszkania i gospodarstwa domowe, ludność. Stosunki zawodowe – ludność w rolnictwie. Cz. 1, Stosunki zawodowe – ludność poza rolnictwem. Cz. 2, Stosunki zawodowe – ludność poza rolnictwem / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa: nakł. Głównego Urzędu Statystycznego, 1939.

2. Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku: mieszkania ludność stosunki zawodowe tablice państwowe; Le Premier Recensement Général de la République Polonaise du 30 septembre 1921: logements population professions tableaux relatifs á la pologne entière. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 1927.

3. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884–1939. К.: Либідь, 1995. 424 с.

4. Дядюк М. Політизація діяльності «Союзу Українок». Українські жінки у горнілі модернізації. Харків : КСД, 2017. 304 с.

5. Ілля та Іванна Кокорудзи – засновники та фундатори приватної дівочої гімназії: 160-літтю від народження І. Кокорудза. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка: Галицька видавнича спілка, 2017. 694 с.

6. Мархель Л. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20-30 рр. ХХ ст.). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 6: Історичні науки. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 12. С. 168–178.

7. Скакальська І. Б. Позиція депутатів-українців в польському парламенті (1922–1939 рр.). *Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. Тернопіль : вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 1, ч. 2. С. 25–30.

MONUMENTS IN THE VISUAL ENSEMBLE OF THE CITY

ПАМ'ЯТНИКИ У ВІЗУАЛЬНОМУ АНСАМБЛІ МІСТА

Karlina O. M.

*PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Карліна О. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Пам'ятники, присвячені різним подіям та особам, здавна є частиною міського ландшафту. До поширених видів міських пам'ятників належать скульптури і скульптурні групи, а також плити з рельєфом або надписом. В архітектурному плані пам'ятники організовують міський простір, нерідко виконують роль візуального центру майдану або іншої публічної території, перетворюються в міські символи, відображаються в літературі й кіно.

Проблема оспорюваної пам'яті та існування різних поглядів на історичні події стала актуальною в сучасному світі. ХХІ століття виявилось епохою переосмислювання пам'яті. Цей процес потребує нової політики пам'яті, нового обговорення минулих подій і роздумів про їхню важливість. Переосмислення пам'яті зачепило всі види фізичного зображення пам'яті, насамперед пам'ятників. У сучасному світі є чимало різних «пам'ятей» про єдине минуле. Деякі з цих «пам'ятей» замовчуються і безпосередньо не впливають на дискусію, яка точиться в суспільстві, інші залишаються в центрі її уваги.

Візуальне представлення пам'яті важливо враховувати з декількох причин. Найперше воно доконечно впливає на суспільство. Зображуючи конкретний історичний епізод або особу, пам'ятник показує, що ця частина минулого важлива, і її треба пам'ятати. В якийсь момент у процесі осмислення історії суспільство може змінити свій погляд, але пам'ятник не може змінитися сам по собі; він закріпив початкову ідею, з якою був створений. По-друге, ідея яку пам'ятник утверджує у свідомості людей, може бути далека від істини.

Розглядаючи приклади меморіальних конфліктів і те, як наскільки легко вони розширюються, важливо вивчити меморіальну карту міста і спробувати передбачити потенційні проблеми, якщо вони виявляться.

Важливо розуміти, як працює пам'ять суспільства, і що може спонукати людей задуматися над питаннями минулого, і як ми пам'ятаємо минуле. Образи, відображені в міському просторі, так чи інакше мають соціально-комунікативний характер їх сприйняття, в тому числі й через спогад, який може викликати зображуваний об'єкт. При цьому людині не обов'язково мати особистий досвід, пов'язаний з цими образами: саме культурне середовище робить спогад можливим і емоційно забарвленим. Концепція колективної пам'яті, введена філософом і соціологом Морісом Гальббаксом, складає основу для побудови концепції пам'яті суспільства [4]. З погляду Гальббакса, індивідуальна пам'ять може опиратися на колективну для уточнення якогось спогаду, тобто індивідуальна і колективні пам'ять перетікають одна в одну. Навіть для того, щоб відновити для себе сюжети з власної біографії, людині часто приходиться звертатись до чужих спогадів. Гальбакс запропонував теорію пам'яті як ідею минулого, яка поділяється певним суспільством. Основна функція колективної пам'яті – дати члену суспільства можливість згадати і заново пережити важливу для суспільства подію, в якій він не брав безпосередньої участі. Однак колективна пам'ять або інший вид пам'яті не вказує на історичну точність.

Історик культури Ян Ассман подав нову ідею культурної пам'яті, як форми колективної пам'яті, що поділяється людьми однієї культури [1]. Культурна пам'ять не пов'язана з особистим досвідом, вона містить багато уривків пам'яті суспільства. Отже, соціальна пам'ять про минуле фрагментована і залежить від соціальних груп або окремих осіб.

Поведінка держави у меморіальному дискурсі може бути двояка: перша полягає у дозволі соціальним групам запам'ятати свою версію історії, а друга – створити єдиний наратив, який об'єднує всі події в одну велику картину минулого. Держави переважно прагнуть створити загальний історичний наратив, інколи навіть силою. Втім сила не обов'язково пов'язана в цьому контексті з насиллям. Демократичні держави розглядають конструювання єдиної історії і спільного минулого як засіб об'єднання людей однією ідеєю. Цього можна досягти історичною освітою (особливо у школах), музеями, літературою, а також пам'ятниками.

Важливо розглянути концепцію пам'ятника і виділити в ній дискусійні питання. Загальне визначення можна знайти в теорії місць пам'яті, розробленій французьким істориком П'єром Норою [3]. Відповідно до неї ділянки пам'яті – це фізичне представлення інколи

«неточної» історії, або «все те, що в очах упорядників оточене символічною аурою» [2, с. 56]. Проте таке визначення не дає повного розуміння того, чим є пам'ятники. Якщо вони представляють собою версію колективної пам'яті, то вони можуть бути неточними. Якщо ж вони представляють історію, то повинні бути правильними. У цьому випадку йдеться про розрізнення «культури пам'яті» і «культури історії» [6, с. 12].

Так виникає питання: пам'ятники повинні бути пов'язані з історією чи з пам'яттю? До прикладу, приватні пам'ятники на кладовищах повністю присвячені пам'яті. Вони мають нагадувати близьким людям про померлу людину. До певної міри цю ж мету переслідує й громадський монумент, особливо іменний пам'ятник, який має нагадувати людям про історичну особу. Проте громадські пам'ятники ще беруть участь у побудові дискурсу суспільного розуміння минулого. Культурна пам'ять також кристалізується в пам'ятниках. Отже, пам'ятник представляє собою пам'ять, яка викликає або може викликати чимало проблем.

Передусім суспільство починає сумніватися у важливості людини, представленій у вигляді пам'ятника. Адже пам'ятник своєю суттю стверджує, що все, що він репрезентує, цінне і важливе для суспільства і для історії. Однак ми знаємо, що історія завжди переглядається, історики виявляють злочини або невідповідність особи чи події, які колективна пам'ять не може захистити. Суспільство вбирає нову інформацію і починає сумніватися у важливості представленної особи або події. Адже пам'ять людей залежить від тих груп, в які вони входять, і від тих ідей та образів, якими найбільше цікавляться ці групи [5]. Тоді виникає питання: залишити пам'ятник чи треба його позбутися.

Колективна пам'ять також змінюється. Пам'ятники, як фізичне представлення старої інтерпретації історії, перестають сприйматися членами суспільства після різкого повороту в розумінні їхнього спільного минулого. Вони не можуть змінитися самі по собі, в той час як колективна пам'ять може швидко розвиватися. Пам'ятник, як фізичний об'єкт, можна залишити, зруйнувати або змінити, але це повинні зробити люди. Проблема виникає тоді, коли не всі згодні з діями щодо пам'ятника.

Пам'ятники не обов'язково відображають правду. Як символи, вони постійно використовуються для підтримки пропагандистських ідей минулого або теперішнього. Люди не завжди розуміють наміри, які ховаються за встановленням пам'ятника.

Меморіальна криза завжди ґрунтується на недорозумінні, на різному представленні історії та розумінні її людьми. Необхідно

показувати повну картину, заглиблюватися в пояснення та історичні деталі, щоб не було зіткнення між знаннями про одну подію чи особу.

Пам'ятники мають і власне історичне значення. Проте історії пам'ятників не приділяється належної уваги. Проаналізувати міський меморіальний ландшафт допоможе цифрова візуалізація пам'ятних місць у місті, яка дасть змогу об'єднати та систематизувати історичні, культурні і меморіальні дані. Базою для такої візуалізації має бути інформація про різні історичні події та осіб, пов'язаних із конкретним пам'ятником або з іншою пам'яткою. Йдеться про геолокацію пам'ятника (адрес), його історію (дата створення, історичний період), характеристику його зовнішнього вигляду (тип пам'ятника, матеріал, з якого він зроблений), пам'ятну тему (початкова класифікація подій і людей за групами). Така візуальна мапа дасть змогу відтворити цілісну картину пам'ятників і меморіалів у місті. Вона може бути основою для аналізу фахівцями політики пам'яті у конкретному місті.

Література:

1. Ассман Я. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті; пер. з нім. Київ : Ніка-центр, 2012. 440 с.
2. Нагорна Л. Поняття «місця пам'яті» в системі memory studies. *Регіональна історія України*. 2014. Вип. 8. С. 55–74.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять; пер. з фр. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
4. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. Тема 1 : Что такое коллективная память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2–3(40–41). С. 8–27.
5. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / пер. с фр. Москва : Новое изд-во, 2007. 346 с.
6. Szpociński A. Miejsca pamięci (lieux de mémoire). *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja*. 2008. № 4(112). S. 11–20.

**CONTROVERSY OVER THE OSSOLIŃSKI LIBRARIES
AS HISTORICAL HERITAGE OF UKRAINIANS AND POLES**

**СУПЕРЕЧКИ НАВКОЛО БІБЛІОТЕК ОССОЛІНСЬКИХ
ЯК ІСТОРИЧНОГО СПАДКУ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ**

Prytuliuk V. E.

*graduate student of the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine*

Притулюк В. Є.

*аспірант кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Як відомо, у 1817 році граф Юзеф Максиміліан Оссолінський подарував громаді міста Львова бібліотеку, яку розмістили у приміщенні монастиря кармеліток, заснованого ще у 1632 році. На початок XIX століття приміщення монастиря після двох пожеж: 1804 та 1812 років перебували у стані руйнації, саме тоді їх і придбав знаний меценат Ю. М. Оссолінський, згодом відремонтувавши. Не маючи нащадків Оссолінський заповів свою книгозбірню Львову, де вона і стала основою бібліотеки Національного закладу імені Оссолінських.

У 1830 році при бібліотеці було відкрито друкарню, а у 1833 році і читальний зал. У 1934 році у закладі австрійською владою проведено обшуки під час яких було вилучено польські патріотичні брошури, видані таємно у тамтешній друкарні [7]. Після чого було заарештовано директора та декількох працівників бібліотеки а сам Оссолінеум – закрито. Стояло притання про ліквідацію бібліотеки, але завдяки заступництву князя Генрика Любомирського, який особисто їздив до цесаря Франца I, справу було залагоджено із умовою, що Оссолінеум впродовж десяти років не може займатися публічною діяльністю. Лише у 1847 році бібліотека змогла відновити діяльність, а читальний зал, у наступному, 1848 році [7].

Минали десятиріччя, а Оссолінеум поповнювався усе новими книгами, стародруками, рукописами із приватних колекцій, сюди передавалися архіви відомих родин та діячів культури Галичини, колекції монет, картини, тощо. До кінця XIX століття це була одна із найбагатших бібліотек у Центральній Європі. Ось, як Іван Креп'якевич

описував, свого часу Осолінеум: «Є тут велика бібліотека, де зібрано понад 150 000 книг, в тому числі дещо з українських стародруків, 5000 рукописів, багато автографів, велика збірка географічних карт. Також міститься тут музей ім. Любомирських із великою збіркою портретів, зброї, рисунків, ритовин, монет та іншої старовини» [5, с. 46].

На ранньому етапі своєї історії Осолінеум став важливим центром українського інтелектуального відродження. З Осолінеумом тісно пов'язана діяльність І. Могильницького, М. Шашкевича, І. Вигалевича. Матеріали для своїх наукових досліджень в осолінінській книгозбірні знаходили провідні українські науковці та письменники, зокрема, М. Грушевський, І.Франко, А. Шептицький, В. Щурат, І. , П. Куліш, М. Возняк, А. Петрушевич, М. Драгоманов [4, с. 214]. Ближче до кінця XIX століття Осолінеум стає центром польського наукового життя подібно до українського НТШ. З Осолінеумом пов'язані також менші архіви і книгозбірні: Яблоновських, Понінських, Павліковських, Скарбків, Бальцера, Сапег, Любомирських, Мнішків. Дарувальниками та поповнювачами фондів Осолінеуму були брати Барвінські, М. Грушевський, І.Франко, М. Драгоманов [8, с. 2]. До 1939 року до структури Осолінеуму належали Бібліотека, Видавництво і Музей князів Любомирських.

Після захоплення Львова радянськими військами у вересні 1939 року Осолінеум зазнав серйозної реорганізації, було націоналізували його збірки, частину колекції було знищено, а саму інституцію на правах філії приєднали до Академії Наук УРСР. Після повторного захоплення Львова радянськими військами у 1944 року було розпочато т. зв. «акцію з очищення музейних і бібліотечних збірок від шкідливих творів», яка полягала у затиранні 600-літньої присутності польської культури на цих землях шляхом вилучення різного типу «ідеологічно неправильних» матеріалів і експонатів [2, с. 85].

Упродовж 1946–1947 років радянська влада здійснила розподіл львівських збірок Осолінеуму. З бібліотеки Осолінеуму до Польщі радянське керівництво планувало початково передати заледве 30 тисяч томів книг. Це число кількаразово зростало, і врешті остаточно в травні 1946 року досягло 150 тисяч (стародруків, видань XIX і XX ст., рукописів), що становило лише бл. 15–20% від цілої колекції. Збірки зі Львова прибули до зруйнованого ще на той час Вроцлава у 1946 році як «дар радянського народу для польського народу».

Звісно, для совєцької системи унікальні фонди Осолінеуму цінності не становили, тому, за розпорядженням союзного центру «дружні дарунки» культурних цінностей з України до Польщі відбувалися

регулярно: 1945–1946, 1956, 1959, 1961, 1963–1966, 1967, 1987 роки [6, с. 68–69].

Вперше питання про повернення у Львів Осолінеуму було порушено у січні 1990 року на засіданні польського Сейму. Тодішній очільник польського МЗС К. Скубішевський стверджував, що «...вільні від історичних ускладнень польсько-українські стосунки стануть переломним успіхом нової польської демократії» [6, с. 70], але уже за кілька місяців робить іншу заяву, що «Осолінеум» ніколи не належав Львову, а лише фізично розташовувався на його території, а тому і належить польському народу.

В узагальненому вигляді аргументи польської сторони виглядали таким чином: львівські бібліотеки та музеї польського походження створювали поляки, мали виключно польський характер, були призначені для служіння польському народові. Тому сьогодні ці збірки повинні бути передані Польщі (йшлося передовсім про колекції Львова, які ще не були передані досі), незважаючи на той факт, що усі ці збірки ще в довоєнні роки були сформовані у Львові або передані в дар дарувальниками чи на «вічне зберігання» місту [1, с. 11]. Контраргументами українців став факт формування зазначених колекцій на території України, зокрема, Львова, а також те що і після війни згадані колекції залишилися у Львові. До того ж, враховуючи міжнародну історичну традицію, Україна є законним правонаступником бібліотек, архівів, музеїв, що опинилися за її територіями через зміни кордонів [3].

На тему «Осолінеуму» двічі висловлювався президент Польщі А. Квасневський, зауваживши в грудні 1996 року, що ця проблема в польсько-українських відносинах вичерпана. А роком пізніше, висловив припущення, що колекція, яка зберігається в Україні, може там і залишатись, але РП вимагатиме гарантій, що вона зберігатиметься в належних умовах [6, с.70–73].

У 1997 році архівіст Л. Лозенко підготувала до Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей «Службову записку про українсько-польські стосунки в галузі повернення культурних цінностей», яка не втратила донині своєї актуальності. У ній зазначається: «...Як показує досвід, чіткого уявлення про українські культурні цінності, що зберігаються в Польщі, в Україні немає. Відсутнє спеціалізоване друковане видання, яке б послідовно висвітлювало цю проблему, публікувало наукові звіти, описи виявлених матеріалів з історії України в польських музеях, архівах, бібліотеках тощо. Назріла необхідність створити українсько-польську раду в галузі обміну культурними цінностями, щоб співробітництво в цій галузі стало частиною загальнодержавної програми повернення

українського культурного надбання, що перебуває поза межами України» [1, с. 16]. Станом на сьогодні, дана проблема не зрушила із мертвої точки, Осолінеум продовжує залишатися у Вроцлаві і жодного поступу у вирішенні даного питання не відбулося.

Література:

1. Акуленко В. Україна і Польща: і перспективи повернення культурних цінностей міжнародно-правові проблеми (1994–2006 рр.). *Праці центру пам'яткознавства. Випуск 10*. 2006, С. 6–29.
2. Каталог втрачених експонатів Національного музею у Львові. Київ, 1989. Кн. 7(496). С. 805.
3. Кот С. Україна – Польща: випробування спадщиною. URL: <https://www.ukraine-poland.com/u/>
4. Кравець Д. Зв'язки українських науковців із Національним Закладом ім. Осолінських у Львові. *Galicja. Studia i materiały*. 2017. Т. 3. С. 211–224.
5. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. Накладом товариства «Просвіта». Львів, 1932. 72 с.
6. Стрільчук Л., Стрільчук В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва. Луцьк, 2013, 258 с.
7. 15 цікавих фактів про львівський «Осолінеум». URL: <https://photo-lviv.in.ua/15-tsikavykh-faktiv-pro-lvivskyy-ossolineum/>
8. Księga darczyńców Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Pod. red. M. Pękalskiej. Wrocław, 2017. С. 2.

**THE PROBLEM OF THE ROLE OF THE «THIRD FORCE»
IN THE ESCALATION OF THE UKRAINIAN-POLISH CONFLICT
IN THE 40S OF THE 20TH CENTURY ON THE EXAMPLE
OF «GAZETA WYBORCZA»**

**ПРОБЛЕМА РОЛІ «ТРЕТЬОЇ СИЛІ» В ЕСКАЛАЦІЇ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ 40-Х РР. XX СТ.
НА ПРИКЛАДІ «ГАЗЕТИ ВИБОРЧОЇ» («GAZETA WYBORCZA»)**

Prokopchuk V. S.

*post-graduated student at the Department of History
of Ukraine and Archeology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Прокопчук В. С.

*аспірантка кафедри історії України та археології Волинського
національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Преса була і досі залишається важливим засобом для поширення інформації та ідей у суспільстві. Тож розміщення на шпальтах газет матеріалів, які розкривають проблемні питання історії, є абсолютно виправданим та зрозумілим. Упродовж останніх десятиліть гострі дискусії в українському та польському суспільствах викликала та викликає тема українсько-польського конфлікту 40-х рр. XX ст. Окрім численних наукових праць ця тематика знайшла відображення в матеріалах мас-медіа. Та якщо про причини й перебіг українсько-польського антагонізму 1939–1945 рр. написано багато, то роль в ньому так званих «третьох сил» представлена лише побіжно та сприймається неоднозначно.

З огляду на вищезазначене, актуальним, на нашу думку, є аналіз тих газетних статей, у яких показано вплив головних гравців Другої світової війни – Третього Райху та СРСР – на розпалювання міжетнічного українсько-польського конфлікту середини XX ст. В цьому контексті нашу увагу привернула польська «Газета Виборча» («Gazeta Wyborcza»): по-перше, це видання є одним із найтиражніших у Польщі (перший номер склав 150 тис. екз.); по-друге, саме на шпальтах «Газети Виборчої» на початку 90-х рр. XX ст. вперше розгорівся історичний диспут на тему українсько-польського конфлікту

40-х рр. ХХ ст., який засвідчив присутність цієї теми у суспільному дискурсі.

Поняттям «треті сили» ми називаємо Третій Райх та СРСР, оскільки саме ці держави були найбільшими політичними гравцями Європи в роки Другої світової війни і, відповідно, мали свої вигоди від розпалювання взаємної ненависті між українцями та поляками. На це безпосередньо вказує в своїй статті «Як Москва розв'язала пекло на Волині» польський журналіст та політик українського походження Мирослав Чех [1]. Політичні цілі Радянського Союзу Чех пояснює так: «Совети хотіли виступити як єдиний і законний господар на територіях, захоплених у вересні 1939 р., протидіяти порозумінню підпілля польського та українського, показати, що українці, а також поляки, співпрацюють з німцями. Останнє завдання советам спростила співпраця ОУН із Третім Райхом і 1938–1941 рр., її тоталітарний характер і націоналізм ідеології» [1].

Мирослав Чех звертав водночас і на те, що німці рівно ж налаштовували українців проти поляків та поляків проти українців, зазначаючи, що під час вибуху антинімецького повстання на Волині вони надали полякам посади в адміністративних установах та поліції, чим значною мірою спричинили розпалювання волинського «пекла» в 1943 р. [1]. На думку цього автора, вогонь ненависті між українцями та поляками ще більше посилено створення радянських партизанських загонів, до яких набирали поляків і з якими співпрацювала Армія Крайова задля боротьби з українським визвольним рухом [1]. Реакцію правих ілюструє полемічний матеріал Моніки Слядєвської [5]. Наскільки думки Мирослава Чеха знайшли резонанс в українському суспільстві може засвідчити публікація перекладу цього матеріалу українськими газетою «Дзеркало тижня» та інтернет-порталом «Збруч».

Подібні тези висловив польський інтелектуал Адам Міхнік у статті «Рана Волині» [3] ще в 1995 р.: «Українська точка зору все більше проникає в польську свідомість цілком правомірно. З'являється усвідомлення того, що трагічний польсько-український конфлікт був неминучий і настільки складний, що його неможливо описати чорно-білими словами. В таких категоріях засудити можна лише двох найголовніших бандитів ХХ ст. – Гітлера і Сталіна, але не їх жертв» [3].

Ці ж думки простежуємо в статті польського журналіста Мирослава Мацьоровського «Непереможні з Пшебража» [2], яка розпочинається із ствердження: «Найбільша самооборона на Волині (Пшебраже – *Авт.*) не лише оборонялася від УПА, а й завдала їй тяжких ударів. Її командири співпрацювали однаково як з Армією Крайовою,

так і з радянськими та німецькими військами» [2]. У тексті знаходимо згадку про співпрацю Пшебраже із радянською партизанкою та передачу німцями полякам 17 старих радянських карабінерів задля оборони від упівців [2].

Необхідно додати, що польсько-радянська приязнь у вищеподаній статті згадується не один раз: «В наступні місяці (влітку 1943 р. – *Авт.*) ще багаторазово відділи Г. Цибульського (комендант Пшебраже. – *Авт.*) подекуди спільно з радянськими партизанами полковника Прокоп'юка організовували походи на УПА. Розбили між тим її підофіцерську школу в с. Омельне, відбили кількасот голів худоби в Журавичах, нагробованих у польських фермерів, допомогли полякам, взятим в облогу в замку Радзівілів, з якого до Пшебража було переведено близько 1, 5 тис. осіб» [2]. Автор не уникнув опису однієї із битв між українцями та поляками, яка не залишилася без втручання «третіх»: «30 серпня (1943 р. – *Авт.*) українці почали з мінометного вогню, а потім переслідували захисників постійними дрібнішими атаками. Цибульський знав, що самооборона не витримає довготривалої боротьби. Він звернувся до партизанів Прокоп'юка на допомогу коли вони дійшли до Пшебраже і атакували тил та крило українських військ, в той час як сили Пшебража наступали з фронту. Частина відділів УПА опинилася в оточенні. Їх поразка була повною – понад 400 українців було вбито...» [2].

Не оминув цю тематику знаний польський дослідник Гжегож Мотика, який посилаючись на документи польського підпілля у статті «Ляхів усунути!» писав: «Слід... припустити, що в шеренгах української поліції діяла радянська провокація... (вона) використала ненависть... до Польщі та вороже ставлення чинників бандерівських до чинників німецьких на Волині та Східній Малопольщі» [4]. І це твердження польського фахівця ґрунтується і підтверджують документи польського і українського підпілля (звіти, преса, спогади).

Таким чином, присутність «третіх сил» в наростанні ворожнечі між українцями та поляками в 40-х рр. ХХ ст. відображеною в матеріалах «Газети Виборчої». З огляду на широке коло читачів цього видання зокрема та іншої преси загалом, можна твердити, що у публічному просторі Республіки Польща функціонує візія українсько-польських відносин в роки Другої світової війни крізь призму втручання в них Третього Райху та Радянського Союзу. Водночас, слід визнати, що вона перебуває радше на маргінесах і потребує пильнішої уваги.

Література:

1. Czech M. Jak Moskwa rozpętała piekło na Wołyniu. *Gazeta Wyborcza*. 2013. 11 marca. Nr 58. S. 22-24. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/7755126/Niepokonani-z-Przebraza>
2. Maciorowski M. Niepokonani z Przebraża. *Gazeta Wyborcza*. 2013. 22 czerwca. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/7755126/Niepokonani-z-Przebraza>
3. Michnik A. Rana Wołynia. *Gazeta Wyborcza*. 1995. 10 listopada. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/199365/Rana-Wolynia>
4. Motyka G. Lachów usunąć!. *Gazeta Wyborcza*. 2002. 12 grudnia. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/1722416/LACHOW-USUNAC->
5. Śladowska M. Tej zbrodni nie da się zakłamać. *Myśl Polska*. 2013. 26 kwietnia. Nr 17/18. S. 7.

**PROBLEMS OF FORMING THE POLICY OF HISTORICAL
MEMORY IN UKRAINE**

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ
ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ**

Strilchuk L. V.

*doctor of historical sciences, professor, head of the department
of world history of Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Стрільчук Л. В.

*доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої
історії Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Засади формування державної політики пам'яті в Україні на тридцять другого році незалежності в умовах повномасштабної війни з російською федерацією продовжують залишатися дискусійними. Власне, як і саме поняття «історична пам'ять» щодо різних соціальних, регіональних та вікових груп є не вповні усталеним. А між тим, системні трансформації останніх десятиліть докорінно змінили акценти у підходах до розуміння та вивчення історичної минувшини та ролі у цьому процесі національної історичної пам'яті. То ж, на повісті денній новопосталої, на початку 90-х років ХХ століття, України особливої актуальності набули питання вивчення національної, замовчуваної раніше, історії, руйнація радянських історичних міфів та наративів і формування спільної колективної пам'яті, конструювання нових схем національної ідентичності.

Україна, як і більшість пострадянських республік, успадкувала пам'яттєву мапу «загальносоюзного» зразка із похибкою на національні історичні особливості, із певним набором героїв та визначних подій. Фактично, у період незалежності в українському суспільстві відбувається трансформація історичної пам'яті: уявлень про найважливіші дати та події, національних героїв. Українська дослідниця С. Набок вважає, що зміни у національній історичній пам'яті відбувалися на двох рівнях: у державній політиці пам'яті, що головним чином відбито у нормативно-правових документах та в уявленнях пересічних українців [2, с. 233].

Аналіз того, що саме «святкували»/«відзначали» в Україні на державному рівні впродовж трьох останніх десятиліть засвідчує факт непослідовності здійснення державної історичної політики та формування національної історичної пам'яті, і, як наслідок поляризація історичної пам'яті у суспільстві по осі «Схід – Захід».

Отож, детальніше розгляньмо, що відзначалося в Україні у роки незалежності. Не складно зауважити, що більшість свят залишилося у спалок від СРСР, наприклад, 8 березня, День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня і т.д. Традиційними, і досить масовими, залишалися релігійні свята. Але поряд із цим починають з'являтися і дати пов'язані із національною історією, наприклад 14 жовтня – День Українського козацтва, який було запроваджено згідно Указу президента Л. Кучми у 1999 році [2, с. 238–239].

Парадоксально, але у тому ж таки 1999 році згідно Указу Л. Кучми на державному рівні було закріплено святкування Дня захисника Вітчизни і призначено його на 23 лютого. Як відомо, саме ця дата впродовж тривалих десятиліть відзначалася в СРСР як день радянської армії. У даному випадку, державна політика історичної пам'яті формувалася у межах радянських історичних наративів.

У 2000 році Верховна Рада України ухвалює Закон «Про увічнення перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» [1]. Стосовно терміну «Велика Вітчизняна війна», як такого, є чимало заперечень та контраргументів і це тема для окремої розмови, але, у даному контексті, зауважу наступне: таке формулювання на державному рівні залишалось незмінним аж до 2014 року. Отож і у даному випадку державна політика історичної пам'яті перебувала у тенетах пострадянських історичних наративів.

У 2010 році, у період президентства В. Януковича, на нормативному рівні було закріплено уявлення про відокремлення «Перемоги у Великій Вітчизняній війні» від подій Другої світової війни [1]. А уже в 2015 році Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про увічнення перемоги над нацизмом у роки Другої світової війни 1939–1945 роки». Фактично саме у цей період відбувається зміна риторики «перемог» та «визволень» на риторіку про масові жертви та трагічні сторінки і, саме у цей період, відбуваються найвідчутніші трансформації історичної пам'яті в українському суспільстві.

Ще один приклад, який на переконання авторки, яскраво засвідчує поляризацію історичної пам'яті в українському суспільстві. Кожен із українських президентів, відповідно до своїх бачень та переконань, впливав на формування державної політики історичної пам'яті. Зокрема, 1999 року, на підставі Указу Л. Кучми, на державному рівні відзначали «60-ти річчя возз'єднання українських земель у складі

Української держави», фактично відзначаючи напад радянсько-німецьких військ на Польщу [3, с. 59–61].

Із приходом до влади В. Ющенка на державному рівні з'являється тема УПА, уже в 2007 році президент підписує Указ «Про відзначення 65-ї річниці створення УПА» [5], що було схвально зустрівно західним регіоном України і викликало обурення на сході країни. У тому ж таки 2007 році В. Ющенко підписує ще один Указ (що іще більше поляризувало історичну пам'ять у суспільстві) «Про заходи щодо відзначення 60-х рокови операції «Вісла»» [4].

Таких прикладів можемо навести чимало, як от: у період каденції Л. Кучми на державному рівні відзначалися річниці ВЛКСМу, а у період каденції В. Ющенка відбувається героїзація С. Бандери [3, с. 59]. Звісно, що в українському суспільстві були і противники, і ярі прихильники обох, а тому поляризація історичної пам'яті в українському суспільстві продовжила наростати, що яскраво увиразнили події 2014 року.

На сьогоднішній день, в умовах повномасштабної російської агресії, проблеми формування державою історичної політики та історичної пам'яті в Україні посідають першорядне місце. Тому завданням політиків та істориків, і у першу чергу тих, хто працює у площині публічної історії, є вироблення збалансованої, грамотної та чіткої державної історичної політики та формування відповідних історичних наративів та історичної пам'яті. Адже від цього процесу, на пряму, залежить майбутня безпека держави.

Література:

1. Закон України від 20.04. 2000 №1684-III «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 роки». URL: <http://zakon0rada.gov.ua>
2. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 227–273.
3. Стрільчук Л., Нінічук А. Війна пам'яті пам'яті війни пам'ятників у сучасних українсько-польських відносинах. Луцьк, 2019. 368 с.
4. Указ Президента України від 05.05.2007 №274/2007 «Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»». URL: <http://zakon2rada.gov.ua>
5. Указ Президента України від 12.10.2007 № 966/2007 «Про відзначення 65-ї річниці створення Української повстанської армії». URL: <http://zakon2rada.gov.ua>

СЕКЦІЯ 4. ВМІННЯ ТА НАВИКИ УПРАВЛІННЯ ІСТОРИЧНОЮ СПАДЩИНОЮ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-15>

THE EMERGENCE OF HYBRID WARS ON THE EXAMPLE IS THE HYPETISH-ISRAELI CONFRONTATION

БОРотьба за історичну спадщину на прикладі єгипетсько-ізраїльського протистояння

Paramonov D. Yu.

applicant for a scientific degree

from Lesya Ukrainka Volyn National University

Парамонов Д. Ю.

здобувач наукового ступеня

Волинського національного університету імені Лесі Українки

З давніх часів східносередземномор'я було ареною постійних протистоянь між різними державами. На цій території тривали безперервні війни. Дуже часто ці суперечки переростали у прямі військові зіткнення. Зважаючи на численні єврейські погроми, британський уряд дуже часто приймав різного роду декларації, що в основному підтверджували підтримку розвитку єврейського «національного вогнища». З метою припинення погромів та визначення причин безладів в Палестині, уряд вирішив делегувати слідчі комісії, які, однак дійшли спільного висновку, що єврейська імміграція набагато перевищує економічні можливості Палестини, а тому нагнітає напругу в регіоні.

Таким чином, на основі цього висновку, британський уряд у травні 1930 р. значно обмежує імміграцію євреїв. Але не зважаючи на обмеження, імміграція так і не припинилася, а навпаки збільшилась, що було пов'язано з формуванням фашистських блоків в Італії та Німеччині. Для вирішення цієї проблеми королівська комісія на чолі з лордом Пілем у 1937 р. рекомендувала розділити територію Палестини на єврейську і арабську державу. Разом з тим лорд Піл так пояснив причину конфлікту: «...у них відсутній спільний ґрунт для

порозуміння. Релігія та мови у них є різними, їх культура та соціальне життя не поєднуються як і їхні національні устремління» [3]. Цю пропозицію підтримали, звичайно, сіоністи, оскільки саме цього вони і добивалися – створення основи майбутнього «Великого Ізраїлю». Араби ж мали на меті створити двоєдину національно нероз'єднану державу на території Палестини.

Таким чином, з'явилися нові суперечності між двома народами. Але цього разу конфлікт не обмежувався тільки антиарабськими або антисемітськими виступами і погромами. Обидві сторони перейшли до терористичних методів протидії.

Такий розвиток подій став останньою краплею, що переповнила чашу терпіння британської громадськості. Спроба скликати у вересні 1946 р. в Лондоні арабо-єврейську конференцію завершилася провалом. Британський уряд запропонував розділити Палестину на 4 частини: округ Негев та Іерусалим під прямим англійським правлінням і дві (єврейську й арабську) автономні держави під загальним британським керівництвом. Але обидві сторони конфлікту цей план відхилили [2].

На початку лютого 1947 р. Лондон запропонував арабам та євреям ще один проект урегулювання конфлікту, що полягав у відкладенні на 5 років вирішення питання про існування національних держав у Палестині. Вичерпавши таким чином усі засоби порозуміння, Британія передала вирішення палестинської проблеми на розгляд ООН. У квітні того ж року було створено спеціальний комітет ООН у справах Палестини у складі 11 держав (Австралія, Гватемала, Індія, Іран, Канада, Нідерланди, Перу, Швеція, Чехословаччина, Уругвай та Югославія). Висновки комісії було представлено на II сесії Генеральної Асамблеї ООН (далі: ГА ООН) (вересень – листопад 1947 р.). Більшість (7 із 11) учасників комісії наполягали на поділі країни на дві самостійні держави зі збереженням міжнародного статусу Іерусалима, а меншість (Індія, Іран та Югославія) пропонували створити єдину федеративну державу.

У результаті довгих і запеклих дебатів пізно ввечері 29 листопада 1947 р. ГА ООН прийняла резолюцію № 181 щодо припинення британського мандату над Палестиною і поділу країни на дві самостійні держави. За резолюцію проголосувало 33 держави (у тому числі СРСР і США), а проти – 13 (арабські країни, Туреччина, Афганістан, Пакистан, Індія, Куба і Греція) та ще 10 – утрималося (у тому числі Велика Британія). Згідно з прийнятою резолюцією арабську державу планувалося створити на території в 11,1 тис. кв. км (42,88% Палестини), де на початку 1947 р. мешкало 749 тис. арабів і 9,5 тис. євреїв, і єврейську – на 14,1 тис. кв. км. (56,47%) з 499 тис. євреїв і 509 тис. арабів. Іерусалим з округою (0,65% території Палестини)

з населенням 106 тис. арабів і 97 тис. євреїв виділявся у спеціальну зону під міжнародним контролем [5].

Резолюція передбачала встановлення тісних економічних стосунків між обома державами, митний союз, існування спільної валюти, єдність транспортної мережі та системи телекомунікацій, спільне користування іригаційною мережею тощо.

Після прийняття резолюції активізувалася діяльність парамілітарних єврейських та арабських організацій у Палестині. Кожна зі сторін конфлікту намагалась в односторонньому порядку захопити стратегічно важливі райони країни, а також витіснити «чужорідне» населення з територій, на яких мали б утворитися майбутні незалежні держави.

У грудні – квітні 1947 р. відбулась конференція країн Ліги арабських держав (ЛАД), на якій обговорювався план війни проти євреїв. Стало зрозуміло, що ці країни мали на меті лише захопити і розподілити між собою палестинські території.

Зважаючи на можливість такої війни з арабами єврейське населення активно почало готувалося до створення власної держави. З жовтня 1947 р. діяла комісія з підготовки проектів конституції та кодексів законів майбутньої держави, а 1 березня 1948 р. було створено Тимчасову державну раду (уряд) за участю представників 12 партій, етнорелігійних общини, а також ВСО. У день, визначений ООП як термін припинення британського мандату – 14 травня 1948 р., на засіданні Тимчасової державної ради було проголошено незалежність Держави Ізраїль, але, щоправда, без зазначення її кордонів на чому наполягав один із лідерів сіоністів Давид Бен-Гуріон, взявши за приклад позицію «батьків- засновників» США, які також не вказали в Декларації незалежності територіальні межі країни.

Після переможного завершення війни 1948–1949 рр., в Ізраїлі відбулися вибори до Установчих зборів, але в наслідок гострих політичних розбіжностей вони не спромоглися виробити конституцію й обмежилися прийняттям Тимчасового органічного закону, за яким встановлювалися система вищих державних органів влади, порядок їхнього формування, повноваження та принципи взаємовідносин.

Перша Арабо-ізраїльська війна (або Палестинська війна, як назвали її історики-сходознавці) тривала до січня 1949 р.. Мирні переговори між арабськими державами та євреями відбувалися на о. Родос. Ізраїль підписав угоди про перемир'я з Єгиптом у лютому 1949 р., з Ліваном – у березні, з Трансйорданією – у квітні, Сирією – в липні. Угоди передбачали наступне: неприпустимість застосування зброї сторонами для вирішення територіального питання, встановлення демаркаційних ліній і демілітаризованих зон, створення Органу спостереження за

виконання умов перемир'я (ОС ВУП) [1]. Внаслідок війни Ізраїль захопив Західну Галілею, Західний Негев та частину Іерусалиму. Єгиптяни ж закріпили за собою Сектор Газа, де встановили свою адміністрацію на чолі з шейхом Омаром Савваном, представником радикальної ісламської організації «братів-мусульман», з метою впровадження «ісламського способу життя» та агітації серед населення потреби боротьби проти Ізраїлю. Як бачимо єгипетська влада не мала і на меті створювати на основі захопленого Сектору Газа арабську державність.

Проаналізувавши вищезазначене можна ствердити, що укладені угоди про перемир'я мали на меті лише локалізувати конфлікт. І араби, і ізраїльтяни розцінили їх як тимчасові. Уряд Ізраїлю, вважав, що рано чи пізно араби визнають їхню державність, а тому підуть на підписання нових договорів. Однак араби вбачали у цих угодах лише перепочинок перед новою війною. Тому ізраїльтяни, відійшовши від попередньої стратегії, почали підкреслювати політичний характер родоських угод. І як зазначив військовий аналітик І. Гаркаві «закінчення вогню перетворилось з мосту до шляху миру на сурогат миру» [4, с. 37]. Ізраїль, фактично так само не поспішав визнавати кордони встановлені за умов договорів з арабами 1949 р., оскільки ще мали на той час значний авторитет серед правлячих кіл, ті радикальні сіоністи, що вимагали розширення життєвого простору єврейського народу «від Нілу до Єфрату». Окрім того, школи та равинати, преса та масова культура, армія та місцева влада жили та виховувалися в дусі радикального сіонізму [2].

Отже, після довгих століть у діаспорі євреї відродили власну державність. Однак етнокультурний антагонізм з арабами призвів до війни між двома народами. Перемігши у війні за власне існування, Ізраїль не гарантував безпеки кордонів. Навпаки, тоді, у 1948 р. була закладена нова «близькосхідна бомба», і був зав'язаний новий вузол протиріч між арабами та євреями.

Література:

1. Арабо-ізраїльський конфлікт //uk.wikipedia.org
2. Арабо-ізраїльський конфлікт. Палестинська проблема в міжнародних відносинах///stud.com.ua/177620/
3. Ізраїльсько-палестинський конфлікт: з чого все почалося і що відбувається. BBC News Україна//www.bbc.com/ukrainian/features-57059768
4. Коппель А. Палестинська проблема. *Українська дипломатична енциклопедія* : у 2-х т. / редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К. : Знання України, 2004. Т.2. 812 с.

5. Священко З., Скрипник О. Участь ООН у врегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту 1948–1949 рр. // dspace.udpu.edu.ua

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-16>

**WESTERN CULTURAL EXPANSION AS A FACTOR
IN THE CULTURAL CRISIS IN JAPAN
IN THE LATE XIX CENTURY**

**ЗАХІДНА КУЛЬТУРНА ЕКСПАНСІЯ
ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНОЇ КРИЗИ В ЯПОНІЇ
НАПРИКІНЦІ XIX СТ.**

Sheremeta A. V.

*PhD student at the Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Шеремета А. В.

*аспірантка Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Дослідження японської культури, що піддавалася впливам західної цивілізації та послідуєчій експансії є однією з найбільш актуальних предметів дослідження сучасних культурологів, які намагаються різносторонньо вивчити окремі аспекти розвитку культури Японії, в тому числі культурну кризу XIX ст. Серед науковців до теперішнього часу не існує єдиної думки щодо чинників, які вплинули на виникнення та подальший розвиток згаданої кризи. Період культурної кризи Японії розпочався в 1868 році разом з реставрацією Мейдзи та модернізацією Японії.

Правління військових будинків, що тривало понад шість століть, закінчилось в ході подій, що отримали назву «реставрація Мейдзі». Коаліція з числа воїнів князівств Сацума, Тесю та Тоса змусила Токугава Йосінобу, останнього сьогуна в японській історії, повернути верховну владу японському імператору. Саме в цей період розпочалась активна модернізація Японії, яка характеризувалась суцільними реформами практично у всіх сферах суспільного життя японців. Важливішим фактором впливу на такі процесу реформування виступила західна культурна експансія.

Загалом, західна культурна експансія є поширенням панування, культурного впливу Західних країн на японську культуру. При цьому поширення культурної експансії із Заходу на Схід (вестернізація) в повній мірі торкнулось саме Японії та супроводжувалось інтенсивним проникненням західноєвропейського способу життя, як і супутніх йому цінностей, звичаїв, символів та культурних артефактів (мови, фільмів, комп'ютерних програм, відеоігор, книг тощо) в культуру Японії.

Не дивлячись на те, що окреслений період характеризується в загальному як період розвитку, активного реформування та в певній мірі відродження, все ж таки він визначається в культурологічній літературі як кризовий. Це пов'язано із тим, що в даний період часу, поряд із модернізацією та реформуванням, відбувалось заміщення основних аспектів культури японців – західними культурними цінностями, що в значній мірі пригальмувало розвиток національної культури Японії [1].

Процеси реформування в Японії, у той час, проходили під гаслом вакоу есай – «японський дух, західні технології», що відображало специфіку запозичень японцями західних ідей. У цей час у Японії відкриваються університети, запроваджується система обов'язкової початкової освіти, проводиться модернізація армії, приймається Конституція. Про особливості розвитку Японії у період красномовно розповідав у своїй лекції відомий японський письменник Нацуме Сосекі. «...Японія 200 років була під наркозом, – казав він, – а контакт із західною культурою скинув її з ліжка. У нашій історії не було прикладів впливу сильнішого, ніж це». Відзначаючи різницю у розвитку Японії та Заходу, Нацуме Сосекі наголошував, що розвиток на Заході відбувається природно... як рух хмар по небу, або перебіг води в річці, у той час як на Японію несподівано раптом обрушилася цивілізація, в десятки разів технічно більше розвинена. Через її тиск Японія змушена була розвиватися з невластивою їй швидкістю, що виявилось «дуже несхоже на безтурботну прогулянку вулицею» [1].

Модернізація посилила кризу культурної ідентичності, викликану зіткненням японського суспільства з більш передовим, насамперед у науково-технічному, економічному та військовому відношенні Заходом. Ця криза виявлялася, зокрема, у протистоянні інституційного та ціннісного, інституційного та культурного. Все ж таки, більшість японської інтелігенції того часу була відкрита процесам культурної західної експансії та саме в проникненні культури Заходу в Японію вони бачили вирішення проблеми розвитку японської цивілізації.

Проте, так вважали далеко не всі навіть серед інтелектуальної еліти. Що ж стосується звичайного японського народу, то він, хоча загалом і мовчав, але явно настроєно ставився до процесів західної експансії.

Протягом двох з половиною століть японці жили в умовах ізоляції та виховувалися у зневагах до «варварів», сама реставрація Мейдзі проходила під гаслом «дзеї» («Геть варварів») [2]. Їм важко було відразу змінити себе, тому японське суспільство в той час модернізувалося під впливом культурної експансії Заходу лише зверху.

В той самий період часу молоді інтелектуали Японії розпочали власний пошук шляхів розвитку держави, що супроводжувався симбіозом двох напрямів суспільно-політичної думки: західницької та охоронної. При цьому культурні ідеї західників та охоронців не стільки суперечили, скільки взаємно доповнювали один одного. Питання рівноправності, прогресу, самоповаги, цивілізації, національного престижу хвилювали японську інтелігенцію рівною мірою і незалежно від приналежності до тієї чи іншої течії суспільної думки. Проте згодом історія розвитку японської культури періоду кінця 19 ст. з повною підставою свідчить, що представники охоронного руху, розпочавши з благородних ідей захисту японської культури, закінчили конкретними проявами націоналізму. Парадоксальним є те, що представники західного руху в Японії зрештою також прийшли до ідей націоналізму [2].

Таким чином, можна констатувати, що поширення західної експансії в Японії та її впливи на японську культуру спричинило кризу в сфері культури, розкол суспільства на протилежні течії прихильників західної культури та охоронців традиційних культурних цінностей. В той же час, японська свідомість та толерантність двох протилежних течій один до одного в сукупності змогли зупинити кризові явища та не допустити занепаду національної культури.

Література:

1. Кобец В. М. Проблема «Японія – Запад» в мировоззренні японського просвітителя Фукудзава Юкити (XIX в.). *Народи Азії та Африки*. 1976. Вип. 5. С. 66–76.
2. Pyle K. The New Generation in Meiji Japan. *Problems of Cultural Identity*. 1885–1895. California. 1969. P. 32–33.

СЕКЦІЯ 5. ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-17>

WAYS AND METHODS OF POPULARIZING THE HISTORY OF UKRAINE

МЕТОДИ І ШЛЯХИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В МИНУЛОМУ І СЬОГОДНІ

Kubai M. S.,

*a teacher of the highest category, a teacher of history, law and christian ethics at the Lutsk Private Lyceum "Treasury of Wisdom",
Lutsk, Ukraine*

Кубай М. С.,

*вчитель вищої категорії, викладач історії, правознавства
та християнської етики Луцького приватного ліцею
«Скарбниця мудрості»,
м. Луцьк, Україна*

Розбудовуючи нашу державу, ми маємо чітко знати зовнішні і внутрішні перешкоди на шляху до цього. «Потрібно прокласти дорогу, яка вестиме нас до створення національної держави», як казав митрополит Андрій Шептицький – «Хати-Батьківщини». Багато чинників нам необхідні у подоланні цієї дороги. Одним з них є знання народу своєї історії. Це допомагає оминати помилки минулого у сучасному державотворенні.

Важливим завданням для істориків є навчитися популяризувати історичні знання, доносити їх цікаво, доступно, переконуючи населення у важливості їх вивчення для створення міцної держави. Важливо показувати на прикладах національної та всесвітньої історії тенденції до повторення проблем, що вчасно не були вирішені або не враховані при розбудові незалежної держави. Той, хто не вчиться на минулих помилках історії, приречений повторити їх у своєму теперішньому житті. Дуже важливо популяризувати історію у різних сферах життя українців. Розповсюджувати знання історії України закордоном. Цим ми захистимо свою державу від неправдивої

пропаганди, що спотворює інформацію про наше минуле і сьогодення. Знання нашого минулого допоможе нам краще розуміти самих себе. Розуміння проблеми – це перший крок до її вирішення. Корисні і дієві досягнення наших предків стануть фундаментом у розбудові сучасної держави. Закривши історію України в кабінетах інститутів, академій, на сторінках складних шкільних підручників, наукових дисертацій та на сухих стендах музеїв, ми прирекли більшість українців на незнання свого минулого. Історія стала важко доступною для розуміння людей, часто цікавою лише для обраних любителів минувшини та науковців.

У минулому популяризацією історії України серед населення займалося чимало просвітників. Ми можемо використати цей досвід, обравши найбільш вдалі приклади. Історичні події почали записувати, щоб залишити пам'ять про минуле наступним поколінням. На території України осередки вивчення наук, зокрема, й історії, діяли при церквах, монастирях, академіях та школах. Впродовж століть на формування української культури впливали національні та християнські цінності. Християнство завжди позитивно впливало на розвиток освіти і виховання суспільства. Саме тому вся його історія – це історія трансформації суспільства. Не існує жодної сфери життя людської спільноти, розвиток та покращення якої не був би пов'язаний із християнством. Не залишилася поза його увагою і сфера науки та освіти. Адже у витоків їхнього сучасного стану лежить саме християнський погляд на реальність та його потужна просвітницька місія.

Просвітники реформаторського періоду в Україні середини XVI–XVIII століття паралельно з перекладом та розповсюдженням Біблії займалися популяризацією історії. Чимало відомих істориків досліджували поширення реформаційних ідей на території України. Серед них О. Левицький, Н. Любович, І. Огієнко, М. Грушевський, В. Нічик, В. Литвинова, Я. Стратій, С. Падошкина, І. Малишевський, О. Драгоманов та інші.

До України докотилася хвиля гуситських ідей, носіями яких були українські студенти, які навчалися у Празькому університеті. Повертаючись на батьківщину, вони пропагували нові релігійні погляди. Розвиток освіти на українських землях у часи Реформації тісно пов'язаний з діяльністю Яна Амоса Коменського – видатного чеського педагога і мислителя, який неодноразово відвідував Україну. Однією з найголовніших умов шкільної освіти для нього було оволодіння рідною мовою і культурою, що допомагає людині найуспішніше втілити набуті знання у культурному і суспільному житті, у майбутньому служінні батьківщині. Коменський зумів за час

перебування в Україні налагодити друкарську справу та опублікувати багато праць, написаних на Закарпатті. [2, ст. 42–44]

На українських землях у 30-40-х роках XVI століття з'явилися осередки освітнього протестантизму, які займалися просвітництвом серед населення. Нове віровчення привертало увагу, в першу чергу, шляхти та магнатів, які вбачали в протестантських вимогах послаблення влади вищих церковних ієрархів; ліквідацію церковного землеволодіння; контроль мирян над духовництвом; віротерпимість й обмеження королівського всевладдя; близькість до ідеалів шляхетської вольниці. Ці вчення для знатних людей стали супротивом проти католицької колонізації та латинізації, і стали захистом національних ідей. У вищих колах побутувала думка, що краще «опротестантитися, щоб не ополячитися чи олатинитися». Українські магнати часто сприймали протестантизм як спасителя національної ідеї.

На волинських землях другої половини XVI – першої половини XVII століття, протестантами-кальвіністами були представники родини магнатів Радзивілів. Миколай Кшиштоф Радзивілл «Чорний» став одним із популяризаторів реформаційних ідей на Волині в кінці XVI – на початку XVII століття. Він бажав, щоб Біблію читали прості люди, щоб вона проповідувалась на рідній та зрозумілій їм мові. Миколай Радзивілл сприяв, щоб при помісних церквах працювали школи, в яких дітей навчали письму, читанню та християнським істинам. Одну з таких шкіл відкрили в Олиці в 1590 році. Саме Миколай Радзивілл, займаючись меценатством, започаткував колекціонування творів мистецтва. Картини з галереї Радзивілів донині є окрасою багатьох музеїв світу [3, ст. 161–162].

Великий вклад у розбудову освітнього простору для українського населення внесла діяльність православних братств. Наприкінці XVI – першої половини XVII століття в Україні діяло близько 30-ти братських шкіл, які давали середню освіту. У цих школах учні вивчали свою рідну мову, культуру, історію на рівні з іншими науками. Навчання і виховання відбувалося на основі християнських цінностей. Школи завжди діяли при православних церквах, поряд завжди знаходилися друкарні, які сприяли розповсюдженню знань Слова та історії свого краю [1, ст. 39–40].

Діячі братського руху намагалися провести реформи в українській православній церкві. Вони виступали проти матеріального збагачення церкви, зловживань серед вищого духовництва, шукали методи впливу на священників, які нехтували своїми пасторськими обов'язками. Українські братства прагнули очистити релігійне життя від пишної обрядовості, виступали за рішуче впорядкування церковних справ. Братчики старалися зробити українську православну церкву дешевою

та загальнодоступною. Реформаторські погляди на вивчення народом Слова Божого, вивчення своєї мови, культури та історії ми бачимо і в творах Григорія Сковороди, Стефана та Лаврентія Зизаніїв, Інокентія Гізеля та інших. Всі вони говорили про необхідність формування християнського світогляду в народі, який би базувався на знаннях своєї історії та культури. Отож, ми бачимо велику роль християнських просвітителів і церков у поширенні серед народу знань Слова, рідної мови, культури та історії. Нині християнські церкви можуть теж стати тими осередками, де українці могли би черпати знання своєї історії та культури.

Популяризацією знань з історії активно займалися діячі періоду «Національного відродження» кінця XVIII-початку XX століття на теренах України. Середина XIX століття характеризується розвитком прогресивних ідей, які охопили суспільство. Передова інтелігенція хотіла піднести освіту в народі. За розвиток освіти виступають прогресивні педагоги Микола Пирогов та Костянтин Ушинський. Вони порушили питання щодо рідної мови, навчання та вивчення національної історії. Гарним прикладом розповсюдження освіти серед народу є «будителі» із Закарпаття – товариства галицьких греко-католицьких священників, які діяли в останній чверті XVIII – на початку XIX століття. Вони організовували школи при церквах, займалися просвітницькою діяльністю серед населення. Разом з тим патріоти з-поміж греко-католицького духовенства краю, отримавши належну освіту, почали проявляти інтерес до національної спадщини, і працювати над її збереженням та примноженням. Оскільки вони, неначе від сну пробуджували в місцевих українців національні почуття, їх шанобливо називали «будителями». Одним з них був Олександр Духнович.

Активно впровадили культурно-просвітницьку діяльність серед українського населення в 50–60-х роках XIX століття діячі Громад. Громади – напівлегальні національно-культурні об'єднання української інтелігенції. Громадівці відкривали школи для дітей та дорослих, де навчали грамоті та національній культурі. Товариства «Просвіти» активно впроваджували серед молоді ідеї всього українського, розповсюджували ідеї державності через вивчення національної історії. Вони стали основою для виникнення нових спільнот, таких як економічні – «Сільський господар», «Масло союз», «Крайовий кредитний союз», молодіжні – «Сокіл», «Січ», «Пласт», освітянські – «Руське педагогічне товариство».

Гарним прикладом популяризації історії серед молоді та дорослих є діяльність товариств «Просвіта», «Сокіл», «Січ», «Пласт» на Заході України в 20-ті та 30-ті роки XX століття. Молодь української діаспори

закордоном теж виховувалася на основі християнських і національних цінностей у подібних товариствах. Вони часто засновувались при християнських церквах переважно греко-католицьких. Попри те, що жили далеко від України, вони зберігали любов до своєї батьківщини та передавали українські традиції своїм дітям.

Сьогодні ми, спираючись на досвід минулих поколінь і запит сучасності, повинні розглянути всі можливі засоби для популяризації історії України. Інакше, якщо ми самі не донесемо правду своєму народові і світу про своє минуле і сьогодення, то цю інформацію спотворять наші вороги. Як і в давні часи вивчати історію потрібно з дошкільного періоду, далі продовжити вивчення в школах, у професійних та вищих навчальних закладах. Навчання історії має бути поступовим, доступним, різноманітним і цікавим. Важливо створювати молодіжні клуби, товариства з популяризації історії, організувати різноманітні історичні фестивалі, тематичні екскурсії, зустрічі, ігри, змагання, диспути, конкурси, реконструкції історичних подій тощо.

Щоб популяризувати історію серед молоді, треба використовувати соціальні мережі та мобільні додатки. У кожному місті та селі України мають бути сучасні інтерактивні музеї, облаштовані історичні зони для проведення навчання та дозвілля. Збережені історичні пам'ятки через свою близькість і доступність мають виховувати в населення культурний смак та відчуття епохи. Не лише заклади освіти та культури, але заклади харчування, відпочинку, підприємства, крамниці можуть зберігати національну та історичну пам'ять про наші традиції та минулі досягнення нашого народу.

Важливу роль, як і в давні часи, у вихованні справжніх громадян України має відігравати сім'я та християнські церкви. Там мають закладатися християнські цінності, виховуватися любов та повага до свого народу та держави. Поряд з біблійними уроками можна вивчати й історичне минуле. Цьому навчали Іван Огієнко, Андрій Шептицький, Йосип Сліпий та інші християнські просвітителі України.

Література:

1. Кубай М. С. Внесок Луцького братства в реформаційний рух на Волині. *Протестантизм в Україні. Волинь* : зб. ст. Луцьк : МКФ «Християнське життя», 2017. С. 39–48.

2. Куриляк В. В., Понятовський Ф. К. Вплив реформаційних течій на розвиток освіти в Україні. *Протестантизм в Україні. Волинь* : зб. ст. Луцьк : МКФ «Християнське життя», 2017. С. 41–48.

3. Кубай М. С. Миколай Кшиштоф Радзивілл «Чорний» в реформаційному русі Волині. *Протестантизм в Україні. Волинь* : зб. ст. Луцьк : МКФ «Християнське життя», 2017. С. 161–162.

СЕКЦІЯ 6. УКРАЇНЬСЬКА ОСВІТА В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-18>

NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS AT THE HISTORY LESSONS UNDER THE STATE OF WAR

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лекар А. М.

*higher category teacher-methodologist of social and economic disciplines
Communal institution "Balta pedagogical vocational college"
Balta, Ukraine*

Лекар А. М.

*викладач-методист соціально-економічних дисциплін вищої категорії
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
м. Балта, Україна*

Неспровокована війна держави-агресора рф проти України вивела на рівень національної безпеки національно-патріотичне виховання української молоді, зокрема, студентської, основними складовими якого, відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, є: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання [4]. Змістова структура патріотичних цінностей науковцями структурується на гностичний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний компоненти, наповнення яких гарантує застосування компетентісно зорієнтованого підходу до вивчення історії, що передбачає формування історичної, громадянської ключових компетентностей як основи національної ідентичності та громадянськості здобувачів освіти [2].

З позицій викладача-практика коротко сфокусуємось на формах, методах, прийомах, технологіях навчання та виховання здобувачів освіти, які уявляються найбільш продуктивними в контексті національно-патріотичного виховання.

Відповідно до навчальних програм, здобувачі освіти мають розпізнавати візуально та за описом низку історичних діячів – персоналістика містить великий емпатійний потенціал. Наприклад, студентів вражає біографія П.Калнишевського – останнього кошового отамана Запорозької Січі, який в 1768–1774 рр. під час російсько-турецької війни бився за Російську імперію, а потому очолювана ним Нова січ в 1775 р. московитами була знищена, а отамана утримували в Соловецькому монастирі в нелюдських умовах в одиночному казематі до 1801 р. Симптоматичним для усвідомлення студентами важливості національної церкви є факт канонізації отамана в 2008 р. УПЦ КП, сьогодні ПЦУ вшановує Петра Багатостраждального (Калнишевського) на Покрову.

Критичний аналіз висловів відомих історичних діячів має наслідком сприйняття їх як установок, життєвих імперативів. Приклади висловів: 1) *«Домовленості із росією не варті паперу, на якому вони написані»* (О. фон Бісмарк) – при аналізі варто актуалізувати Віленське перемир'я, Будапештський меморандум, Договір про дружбу між Україною і рф, Статут ООН, Мінські домовленості тощо – росія порушує ВСІ домовленості протягом своєї історії... 2) *«Переговори з окупантами на твоїй землі можуть тривати не довше автоматної черги»* – актуальний сьогодні вислів В.Кука, командарма УПА в 1950–1954 рр. 3) *«Україну треба любити не лише до глибини душі, а й до глибини кишені»* (Є.Чикаленко) – судження спонукає до волонтерства, благодійництва.

Продуктивними для формування україноцентричної аксіології здобувачів освіти є технології критичного мислення, зокрема, методичний прийом ретроальтернативістики – в минулому моделюється альтернативний варіант історичного розвитку в біфуркаційній точці. Наприклад: *«Визначіть розвиток України у разі перемоги Української революції 1917–1921 рр.»* (очікувана відповідь: була б незалежна українська держава без репресій, депортацій, голодоморів тощо) – розвивається критичне мислення, а усвідомлення біфуркації на сучасному етапі формує особисту співвідповідальність за долю України.

Розв'язування історичних проблемних задач. Наприклад: *Задача 1. Що об'єднує долі С. Бандери, Є. Коновальця, В. Вишиваного, Р. Шухевича, А. Волошина, С. Петлюри, К. Осмака* (всі діячі національно-визвольного руху, всі вбиті росіянами); *Задача 2. «Эту войну мы бы выиграли и без Украины...»* – прокоментуйте вислів путіна від 16.12.2010 р. про II світову війну, визначіть внесок українського народу в перемогу над нацизмом (через облудливість путінських тверджень діти чітко усвідомлюють різницю між фактом-

подією і фактом-судженням, маніпуляції, «мову ворожнечі», пропаганду тощо).

Історичну спадщину в історіографії умовно поділяють на: *історіо-тренос* (втрата державності, поразки тощо) та *«історію барабана і сурми»* (героїка; військові перемоги). Предметом вивчення є обидва напрями. Історію поразок, безумовно, потрібно знати, аби не повторювати історичних помилок. Проте військово – патріотичне виховання не мислиме без актуалізації «історії барабана і сурми» – воєнної, переможної історії, з якої черпається насага для боротьби сьогодні. Природним з боку здобувачів освіти є бажання бути дотичним до успішної етнічної спільноти, яка в історичній спадщині має не тільки поразки, але й славні перемоги. Затребуваною сьогодні є історія боротьби із московією – з особливим зацікавленням вивчається, наприклад, похід гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного на Москву в 1618 р., а історична аналогія між битвою під Оршею 1514 р., коли русько-литовські війська під керівництвом гетьмана К.Острозького розбили 100-тис. московське військо, із битвою під Конотопом 1659 р., коли козацько-татарське військо під керівництвом гетьмана І. Виговського розбило 100 тис. московське військо із сучасною російсько-українською війною, коли Силами Оборони України знищено вже більше 180 тис. рашистів вселяє в душі дітей величезний ентузіазм та національну гідність, висновок один: якщо могли бити московитів наші пращурі, зможемо і ми!

Історична освіта та історична наука мають чітко доносити до студентів, що сьогоднішня війна, злочини проти людяності, здійснені рашистами – не випадковість, а історична закономірність: московія – наш історичний ворог. Історія розвивається по спіралі й подібні виклики, що постали перед нинішнім поколінням українців, вже переживались поколіннями попередніми, згадаймо: Батурина, ризанина, знищення Гетьманщини й Січі, статус внутрішньої колонії, Валуєвський акт і Емський едикт (а подібних в царський та радянський період – близько 200!), Крути, Базарський розстріл, голодомори, геноцид, «розстріляне відродження», масові репресії, депортації, русифікація, нищення дисидентства, торговельні війни, «гібридна війна», анексія Криму, так звані «ЛНР, ДНР», Іловайськ, Дебальцево, Буча, Ірпінь, Маріуполь, Ізюм, грабунки, вбивства цивільних та військовополонених, нищення цивільної інфраструктури тощо – таким є неповний асоціативний ряд українсько-російських відносин в історичній ретроспективі та сучасності...

Тож надважливо засвідчити наступність українського національного супротиву: дружинники, козацтво, УСС (їх марш «Червона калина» сьогодні пережив відродження та надихає українців), УГА, «Вільне

козацтво», Дієва Армія УНР, ОУН, УПА, УНРА, Поліська Січ, УГВР, дисиденти, «небесна сотня», добровольчі батальйони, Сили Оборони України та ін.[1]. Студенти мусять розуміти традицію і наступність супротиву та ціну втрати державності – зустрічі із сучасними захисниками України найефективніші в цьому контексті.

Згідно програми з історії студенти мають розуміти низку понять, термінів: тоталітаризм, самостійники, автокефальна церква, «інтегральний націоналізм», суверенітет, кіборги, волонтерський рух, «тимчасово окуповані території» та ін. Термін «рашизм» має розглядатись у порівнянні з італійським фашизмом, німецьким нацизмом, радянським більшовизмом, що розвиває логічну, аксіологічну предметні історичні компетентності, дає розуміння переваг демократії над антидемократією, гордість від приналежності до дієвого громадянського суспільства, української нації. Щодо терміну «колабораціонізм», варто застосовувати міжпредметний зв'язок з правознавством, актуалізувати сучасне кримінальне законодавство, зокрема, статтю 111–1 ККУ, яка кваліфікує та визначає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність [3].

Викладання історії має відповідати принципам історизму та об'єктивізму, не треба оминати «незручних» питань історії (ДУН, «Волинська трагедія» тощо), але розглядати їх з позицій контроверсійності та поліперспективності, аби здобувачі освіти не втратили довіри до історичної освіти та історичної науки – не варто повторювати практику історичних фабрикацій та фальсифікацій росії, а виховувати на правді, виносячи з неї історичні уроки (як приклад, спроба примирення з польським народом: «просимо пробачення та пробачаємо»).

Продуктивним в національно-патріотичному вихованні є використання мультимедійних засобів візуалізації історичного процесу, зокрема ілюстрацій, карикатур, мемів, відеоряду, листівок, картин – в всевітній інформаційній мережі відповідний ресурс можна віднайти в достатній кількості.

Історичні анекдоти дозволяють висміяти, висловити зневагу, зобразити смішним, недолугим, а отже – нестрашним будь-кого, навіть путіна. Гумор дозволяє краще зрозуміти історичне тло сюжету, а на емпатійному рівні – сформувати цінності. Наприклад: «В росії віднайдено новий етап антропогенезу: путінокантропа (мавпу з гранатою)», «Найбільше російською війною проти України задоволені німці. Чому? Бо про Гітлера скоро всі забудуть» та ін.

Отже, історія – це наша інтелектуальна зброя. Перемога у війні прийде не лише з фізичним знищенням ворога, а й із викоріненням рашистських міфологем. Злочини рф загострили національну гідність

молоді, мусимо цей процес спрямувати в конструктивне русло дерусифікації. Національно-патріотичне виховання глибоко вмонтоване в структуру викладання історії, яка спроможна ефективно формувати історичну, громадянську життєві компетентності, патріотизм сучасних здобувачі освіти.

Література:

1. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX ст.» від 01.07.2014 р. № 314-VIII. Дата оновлення: 21.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Додурич С. М. Формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності / фвтореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.07. Миколаїв, 2010. 22 с.
3. Кримінальний кодекс України : України від 5.04.2001 №2341-III. Дата оновлення: 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
4. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 №286/2019. Дата оновлення: 21.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 15.04.2023).

**STUDYING THE ISSUE OF COOPERATION
BETWEEN UKRAINE AND NATO IN THE LESSONS
OF HISTORY AND CIVIC EDUCATION**

**ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І НАТО
НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ**

Санкович М. В.

*аспірантка кафедри всесвітньої історії
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Sankovich M. V.

*Postgraduate student of the Department of World History,
Precarpathian national Vasyl Stefanyk University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Що може дати Україні вступ до НАТО? Жодна з нових держав-членів НАТО не в змозі самостійно гарантувати такий рівень безпеки, який дає співробітництво в межах НАТО. Територіальна цілісність і захищеність України в разі вступу до НАТО перебуватиме під потужним захистом. Його надаватиме уся військова, політична й економічна потуга країн НАТО, загальне населення яких становить 850 мільйонів і які забезпечують понад 60% світових оборонних витрат. 268 За Вашингтонським договором будь-який напад на членів НАТО у Європі чи Північній Америці розглядається як «напад на всіх», і кожна з держав-членів зобов'язалася надавати допомогу союзникам. Цей договір поширюється на території всіх держав, що його підписали, а також на острови та на кораблі і літальні апарати усіх учасників Договору в Атлантичному океані на Північ від тропіка Рака (23°07' північної широти), а також у разі нападу на війська будь-якого союзника НАТО в Європі. НАТО має у своєму розпорядженні як національні збройні сили своїх членів, так і інтегровані збройні сили під прямим управлінням НАТО.

Загальна кількість усіх сил членів НАТО сягає близько 3,9 млн. військових. Україна зможе зменшити кількість власних збройних сил, оскільки буде покладатися не лише на саму себе, але й на союзників по НАТО.

Таким чином буде розвантажена економіка країни [4, с. 1] А кошти, що будуть спрямовані на розвиток обороноздатності країни дозволять

сформувати малочисельну, але ефективну і боєздатну професійну армію, що відповідатиме сучасним світовим стандартам. Українська армія буде формуватися у співпраці з кращими арміями світу. Безпека НАТО будується на таких «китах»: діалог і співпраця між собою та з нечленами НАТО, підтримка колективної безпеки, запобігання конфліктам, контроль за кризовими ситуаціями, згортання війни на початковій стадії її виникнення, збереження територіальної цілісності всіх членів НАТО, солідарність, рівна безпека тощо.

Вступ до НАТО стає сигналом для закордонних інвесторів, що країна стабільна і їй можна довіряти, у її економіку можна вкладати свої кошти, країна є безпечною – адже вона знаходиться під парасолькою НАТО. Такий крок уже справив позитивний вплив на інвестиційний клімат у нових країнах-членах. Наприклад у Словаччині потік інвестицій протягом її шляху до НАТО зріс від 24 332 млн. словацьких крон у 1994 році до 417 020 млн. крон у 2005 році. Вступ до НАТО сприяв вступові країн Центрально-Східної Європи до Європейського Союзу. Оскільки обидві організації діють на засадах спільних цінностей свободи, права і демократії, то багато з тих реформ, що проводяться під час вступу до НАТО стають у нагоді при набутті членства в ЄС [6, с. 8].

Адже підготовка до членства в НАТО створюється не лише військових питань, але й економічних, політичних, соціальних і правових. До НАТО вступає не лише армія, а вся країна. Для чого Україні НАТО? Стратегічна концепція НАТО, затверджена главами держав і урядів 1999 р., у Статті 37 зазначає, що «Україна посідає особливе місце в євроатлантичному просторі безпеки і є важливим і цінним партнером у справі розвитку стабільності та спільних демократичних цінностей. НАТО зобов'язується й надалі зміцнювати своє особливе партнерство з Україною на засадах Хартії НАТО – Україна... Альянс й надалі 269 підтримуватиме суверенітет і незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та її неядерний статус, що їх НАТО вважає важливими чинниками стабільності та безпеки в Центральній і Східній Європі, а також у Європі загалом». Поширення гарантій НАТО на країни Центрально-Східної Європи розширило зону геополітичної визначеності в Східній Європі і, навпаки, зменшило зону «вакууму безпеки» та ризик зіткнення між великими державами [7, с. 9].

Адже абсолютна більшість збройних конфліктів часів «холодної війни» відбувалася саме на території країн, що належали до «третього світу», тобто до тих країн, чия геополітична орієнтація, вибір між орієнтацією на Захід і на СРСР, був змінною величиною. Україна завдяки своїм розмірам, стратегічному геополітичному розташуванню

та військовим можливостям здатна посісти гідне місце в системі загальноєвропейської безпеки, що відповідатиме масштабу та можливостям країни. Завдяки інтеграції України до НАТО політична Європа набуває в цілому завершених форм. Поза політичною Європою залишаться лише Росія, що є євразійською державою, та поки що “васальна” щодо Росії Білорусь. Далі розширення Європи можливе лише в разі залучення держав Кавказу. Отож, найімовірніше, вступ до НАТО України, Грузії та, можливо, Азербайджану буде «останньою фазою» розширення Європи.

Така завершеність сприятиме зменшенню конфліктного потенціалу в Європі, оскільки суперечності між євроатлантичною спільнотою і Росією вже не матимуть такого підґрунтя, як невизначеність геополітичної належності інших держав. Вступ України до НАТО зніме проблему силового протистояння в Чорному морі, оскільки зробить його, фактично, внутрішнім морем країн-членів НАТО. Чому для НАТО важливо зменшення рівня корупції і високий рівень демократії в Україні? Організація Північноатлантичного договору заснована на спільних цінностях та здобутках цивілізації, зокрема у сфері внутрішньої політики. Норми, яких мають дотримуватися члени НАТО у своїй внутрішній політиці, закладено у преамбулі Вашингтонського договору. Це «демократія, індивідуальні свободи і верховенство закону». Рівень корупції і панування народоладдя в Україні напряму залежать від дотримання і виконання норм чинного законодавства [5, с. 23].

У правовій базі України є належне забезпечення верховенства закону, що виключає корупцію, та демократії. Проблеми демократії і верховенства права в країнах-членах розглядаються в НАТО, по-перше, з точки зору необхідності забезпечення надійності союзника; по-друге, з позиції дотримання належного рівня солідарності, який легше досягається між країнами зі схожими політичними режимами. Країну з авторитарним чи тоталітарним політичним режимом Північноатлантичний альянс не розглядає як партнера, так само надійного, як і демократичні країни. Адже в демократичних державах 270 зовнішня політика перебуває під впливом громадської думки. У свою чергу, громадська думка не може змінюватися так швидко, як забаганки осіб, що керують авторитарними чи тоталітарними режимами [8, с. 1].

Таким чином, присутність в Альянсі або серед країн-партнерів тоталітарних чи авторитарних держав зашкодила б солідарності країн-членів та надійності НАТО. Бажання держав-претендентів на членство в НАТО гарантувати свою безпеку заохочує їх дотримуватися демократичних норм і верховенства закону.

Література:

1. Офіційний веб-сайт НАТО URL: <http://www.nato.int>
2. Центр інформації та документації НАТО в Україні. URL: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/ukraine.htm>
3. Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України URL: <http://www.nceai.gov.ua>
4. Україна-НАТО URL: <http://www.ukraine-nato.gov.ua>
5. Ясники (інформаційні матеріали щодо вступу України до НАТО). Київ, Фонд «Демократичні ініціативи», без дати видання.
6. Довідник НАТО. – Брюссель, 2006.
7. Дементієвська Н. П. Стратегії розвитку навичок критичного мислення учнів при оцінювання ресурсів Інтернету. Київ, 2008.
8. Портал Олега Соскіна URL: <http://www.soskin.info>

**RESTORATION OF SCHOOLING IN VOLYN
IN THE FIRST POSTWAR YEARS: PERSONNEL ASPECT**

**ВІДНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНИЦТВА ВОЛИНИ
В ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ: КАДРОВИЙ АСПЕКТ**

Sosnytska L. S.

*Postgraduate student of study Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Сосницька Л. С.

*аспірантка кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Процес повоєнного відновлення шкільної освіти на Волині за радянським зразком став одним з найскладніших періодів в системі відбудови народної освіти. Труднощі які доводилося долати були спричинені в першу чергу повоєнною розрухою в господарській та економічній сферах, протистоянням на національному ґрунті, чисельними людськими втратами а також ідеологічним тиском радянської репресивної і тоталітарної держави [3, с. 54].

Одним з найскладніших питань повоєнної відбудови шкільництва Волині поруч з відновленням роботи шкіл було подолання кадрового «голоду» та формування нових вчительських кадрів. Відсутність педагогів у Волинській області в перші повоєнні роки мала об'єктивні причини. По-перше реальні людські втрати вході Другої світової війни. По-друге переважання на Волині до війни утравістичних (двомовних) шкіл де вчителями переважно були поляки. По-третє частина вчителів після війни емігрувала до Польщі, інші ж загинули під час кривавих протистоянь чи були депортовані як «ворожі елементи» за співпрацю з націоналістичним підпіллям.

Саме через відсутність достатньої кількості вчителів в 1944–1945 н. р. 192 школи області не відкрили, інші ж змушені були працювати в дві-три зміни. Для вирішення цієї проблеми додатково потрібно було залучити 1088 освітян [2, с. 16]. Особливо не вистачало вчителів початкових класів. З необхідних в 1945–1946 н. р. 1536 вчителів, в початкові 1-4 класи не вистачало 1225. Щодо вчителів-предметників, то найбільш гостро проблема стояла з вчителями

української та російської мови і літератури, історії, математики та фізкультури [4, с. 282].

Проблема була не лише в недостатній кількості вчителів, а й в їх кваліфікації. На кінець 1944–1945 н. р. в школах області працювало 2145 вчителів. З них з вищою освітою 163 особи, з незакінченою вищою – 158, з середньою педагогічною – 1160, з незакінченою середньою – 664 [5, с. 174]. Для вирішення цієї проблеми в області була розгорнута програма з підвищення фахового рівня вчителів. Підготовку вчителів здійснювали університети, учительські та педагогічні інститути, педагогічні училища. Для залучення якомога більшої кількості вчителів до здобуття освіти були організовані заочні курси без відриву від роботи. Вже в 1944 році заочним навчанням було охоплено 670 учителів, з них 526 педагогів навчалися на заочних відділах Луцького та Володимир-Волинського педучилищ.

З 1945 року при педагогічних училищах області почали працювати місячні курси перепідготовки вчителів. Згодом було відкрито курси для директорів семирічних шкіл та вчителів 5–7 класів. А для вчителів 1–4 класів в обласному центрі відкрили річні курси. Про «кадровий голод» щодо вчительських кадрів свідчить і той факт, що одразу після визволення Волині, уже навесні 1944 року Луцький учительський інститут відновлює свою роботу, але дефіцит вчительських кадрів у повоєнні роки на Волині залишається досить гострим [4, с. 282–283].

Також переважна кількість вчителів області були молоді педагоги, які мають невеликий досвід педагогічної роботи. Так, у 1946–1947 н. р. з 4070 вчителів Волині 1957 мали педагогічний стаж 1–3 роки, 1331 педагог – 3–5 років, 477 – 6–10 років і 305 працювали вчителями понад 20 років [1, арк. 33].

Розбудова мережі загальноосвітніх навчальних закладів в перші повоєнні роки вимагала від влади додаткової кількості педагогів. Вирішити це питання намагалися за рахунок направлених на Волинь вчителів зі східних областей Української РСР. В цьому контексті спрацювала також недовіра сталінського керівництва до місцевих педагогів. Міністерство освіти УРСР за вказівкою ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР у 1946–1950 роках направило на роботу в західні області 29909 вчителів. На Волинь, зокрема, у 1946 році – 725, 1947 році – 575, 1948 році – 867 [5, с. 175].

Отже, в процесі відновлення радянської системи шкільної освіти в перші повоєнні роки влада зіткнулася з гострим дефіцитом педагогічних кадрів який в перші повоєнні роки вирішений не був. Розуміючи особливу місію вчителів у навчанні, вихованні та формуванні світогляду підростаючого покоління радянської держави керівництво намагалося вирішити цю проблему шляхом навчання

педагогів в педучилищах, учительських інститутах, на заочних курсах та за рахунок направлення педагогів зі східних областей УРСР. Проте, в перш повоєнні роки цю проблему вирішено не було.

Література:

1. Державний архів Волинської області. ф. Р-59, оп. 4, спр. 2.
2. Сосницька Л. С. Жодного учня – поза школою (виконання закону про загальнообов’язкове навчання у Волинській області в перше повоєнне десятиліття). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Число 27. Луцьк, 2022. С. 15–21.
3. Стрільчук Л. Сосницька Л. Відновлення та розвиток радянської системи шкільної освіти на Волині в перше повоєнне десятиліття. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. Число 26. Луцьк, 2022. С. 54–59.
4. Стрільчук Л. Сосницька Л. Окремі аспекти повсякденного життя волинських учителів у повоєнні роки (1944–1953). *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя : колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 370 с. С. 276–294
5. Сушик І. В. Формування вчительських кадрів загальноосвітніх шкіл Волині у 40–50-х рр. ХХ ст. *Інтелігенція і влада. Серія : Історія*. 2009. Вип. 15. С. 171–180.

**HISTORY OF MANAGEMENT EDUCATION
IN THE CONTEXT OF MODERN REQUIREMENTS**

**ІСТОРИЯ МЕНЕДЖМЕНТ-ОСВІТИ
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ**

Tomashevska I. P.,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor
of the Department of General Pedagogy and Preschool Pedagogy,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine*

Томашевська І. П.,

*кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної
педагогіки та дошкільної педагогіки
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Глобалізаційні зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, обумовлюють нові підходи до управління усією освітньою галуззю, яка є інтегральною сукупністю освітніх структур, взаємовідносин, діяльності та комунікації, що забезпечують відтворення і розвиток інтелектуального потенціалу суспільства.

Історично система освіти існує давно, щойно виникли елементи організованого суспільства. З розвитком колективних форм організації життя людей породжується функція відтворення напрацьованих людством норм життєдіяльності та культури, передачі їх наступним поколінням. Залежно від форми цивілізації, що склалася, і розрізняють відповідні історичні типи педагогіки.

Нині система менеджмент-освіти в Україні охоплює як державні заклади освіти так і недержавні (приватні) ЗВО. До складу системи освіти входять заклади вищої освіти, заклади післядипломної підготовки фахівців, а також розвивається мережа закладів фахової передвищої освіти.

Традиційна історична класифікація освітніх систем зазвичай описується відповідно щодо підходу та опису історичних суспільних формацій. Методологічно такий підхід складається із уявлень про історичну періодизацію, про тип державної та суспільної системи в конкретній країні.

Крім загальновідомих історичних класифікацій систем освіти, що базуються на класовій теорії, або «пов'язаної» з іменем відомого філософа, педагога (Сократ, Д. Локк, Ж-Ж. Руссо тощо), можна навести приклади більш сучасних версій (підходів) до історії педагогіки.

Перший напрям носить швидше описовий характер і реалізує себе у межах порівняльної педагогіки (компаративістики). Другий напрям – типологічний, що складається через пошук кількох підстав чи схем, і навіть їх комбінуння. Наприклад, історія становлення релігійного інституту, форм державності, форм суспільного виробництва тощо.

Зарубіжний досвід теж неоднорідний за своїм характером. У різних країнах через цілу низку історичних, економічних та політичних умов сформувалося, по суті, три моделі підготовки управлінських кадрів: англо-американська, французька та японська. Відмінності між цими моделями характеризуються фундаментальними базами на яких здійснюється підготовка менеджерів, і на які структури в суспільстві покладається відповідальність за виконання цієї функції.

В *англо-американській моделі* підготовка управлінських кадрів освіти передбачається на базі шкіл менеджменту, які є у своїй переважній більшості є структурними підрозділами більших закладів освіти (як правило, університетів). Виконання цієї функції перебуває під контролем державної установи.

Французька модель чільне місце в системі підготовки управлінських кадрів відводить спеціалізованим закладам освіти: так званім, вищим комерційним школам. Відмінною особливістю у даному випадку є те, що такі школи існують при регіональних торгово-промислових палатах, які відіграють першорядну роль у визначенні спеціальностей та спеціалізацій, так само як і у визначенні напрямів розвитку цих шкіл.

У *японській моделі* підготовка управлінських кадрів передбачається виключно на базі самих корпорацій і, як правило, без відриву від виробництва. У рамках університетських курсів студентам читаються лише окремі курси з менеджменту, націлені скоріше на загальний інтелектуальний розвиток слухача, а не на підготовку відповідного фахівця [1].

Загально визнано, що найбільш сучасною сьогодні є англо-американська модель підготовки управлінських кадрів. Її відмінними особливостями є двоступенева система (управлінської) освіти, безперервність навчання, гнучкість та практична спрямованість навчальних програм.

Зовні двоступенева система управлінської освіти виглядає як існування у закладах освіти двох типів програм:

– програми підготовки фахівців з управлінських спеціальностей (найчастіше це спеціальності «Менеджмент» або «Ділове адміністрування») до рівня бакалавра;

– програми підвищення кваліфікації бакалаврів до рівня магістрів за відповідною спеціальністю.

До навчання за програмою магістра управління (або ділового адміністрування) допускаються особи, які вже мають ступінь бакалавра (необов'язково за управлінською спеціальністю), а також не менш ніж дворічний досвід практичної роботи.

Тривалість очного (full-time) курсу навчання за програмою бакалавра управління дорівнює 4 рокам, а очно-заочного (part-time) – від 5 до 6 років.

Тривалість навчання за програмами магістра управління варіюється, відповідно, від 1,5–2 років до 2–2,5 років. Важливо відзначити, що двоступенева система управлінської освіти має глибоке соціально-економічне коріння.

В основу типології систем управління в освіті закладено такі логічні відмінності:

1. Інтерпретацій (рівнів) систем: процеси, функції, організації та структури, матеріал.

2. Інтелектуальних процесів, задіяних у прийнятті управлінських рішень: мислення, розуміння, рефлексія [3].

Залежно від системного рівня виділяють такі типи управління освіти: стратегічне управління освітою (управління цілями освіти); управління процесами (управління розвитком, управління функціонуванням, інноваційне управління тощо); організаційне управління, або управління структурними перетвореннями; управління персоналом, управління ресурсами (матеріально-технічним забезпеченням, інформаційними ресурсами тощо).

Залежно від наявності інтелектуальних процесів в управлінні можна зафіксувати тип адміністративного управління, де інтелектуальні процеси зведені до мінімуму, і рефлексивного управління, де практично всі інтелектуальні процеси є і є пріоритетними і породжують виконавські функції. Для адміністративної системи управління найбільш прийнятна замкнута, ієрархічна, вертикаль організації діяльності. Для рефлексивної системи управління – відкрита, мережева, змішана та демократична форма організації діяльності.

Таким чином, трансформація управлінської діяльності передбачає, що умова успішної діяльності будь-якої організації це досвідчені висококваліфіковані фахівці-менеджери, спеціалісти з менеджменту освіти. Пріоритетними напрямками підготовки фахівців з менеджменту

освіти є ідеї гуманістичної, антропологічної освіти, що передбачає визнання особистих прав та позиції суб'єктів освіти.

Література:

1. Авшенюк Н. М. (2017) Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів. *Аналітичні матеріали*. Київ. ДКС «Центр». 83 с.
2. Акмеологія управління: інноваційні технології вдосконалення професіоналізму керівних кадрів (2011). *Освіта і управління*. № 1. С. 31–42.
3. Baibakova, O. (2011). Suchasni pohliady na pedahohichniy menedzhment [Modern Views on Pedagogical Management]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya : Pedahohika. Sotsialna robota*, 23, 13–16 [in Ukrainian].
4. Луначек В. Е. (2012). Оцінювання результатів професійної підготовки керівних кадрів в умовах магістратури до управління якістю освіти. *Наша школа*. № 1. С. 14–20.
5. Менеджмент в освіті як соціально-психологічне визначення особистості в українській діяльності (2011). *Молодь і ринок*. № 9. С. 114–118.

**PUBLIC HISTORY AS AN ACADEMIC DISCIPLINE
AND EDUCATIONAL PROGRAM**

**ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ ЯК АКАДЕМІЧНА ДИСЦИПЛІНА
ТА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА**

Filipovych M. B.,

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of World History,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine*

Філіпович М. Б.,

*кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри
всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна*

Публічна історія є порівняно новою, навіть новітньою, адже класична історія як академічна дисципліна яку стали викладати в університетах вперше з'явилася у ХІХ століття як наслідок виокремлення її в окремий предмет від інших форм знання. Історію також не зразу стали сприймати окрему наукову одиницю.

Ще на самому початку відокремлення історії з'явився поділ на аматорську та професійну. На той час вважалося, що особи без фахової історичної підготовки не могли правдиво донести інформацію і здебільшого займаються міфотворчістю, щодо професіоналів, то їхні праці були переобтяжені фаховою термінологією і були складні для сприймання. Така ситуація тривала до Другої світової війни. На той момент історична наука виконала свою місію, адже вона виникла у період створення національних держав і національну ідентичність.

Після Другої світової війни, зі зміною світопорядку та появою процесу демократизації починається переосмислення і ролі історії. У 1970 роках починають формуватися нові напрямки – усна історія, нова соціальна історія, мікроісторія та публічна історія. Поява публічної історії свідчить про те, що історія повинна належати не лише професійним історикам, але й суспільству.

1978 року у США заснували перший професійний журнал «The Public Historian», який існує і зараз, а у 1979-му створили Національну раду США з публічної історії. У 70–80-х роках

відбувається становлення публічної історії як академічної дисципліни. До прикладу, зараз у США є 132 програми публічної історії [6].

Схожі тенденції помітні і в Канаді, Австралії та Великій Британії. Тоді ж відкрилися перші освітні програми з цієї дисципліни в американських університетах. Невдовзі бакалаврські програми з Public History з'явилися у закладах вищої освіти Канади, Австралії, Великої Британії, а з початку XXI ст. – континентальної Європи. Публічна історія здобула широку підтримку й у Франції.

В останньому десятиріччі XX століття поступово розширювалося саме поняття публічної історії, яке асиметрично розуміли історики по обидва боки Атлантики. Зокрема, вони казали, що публічна історія може бути визначена як «історія для публіки, про публіку і самої публіки» [5]. Вже в XXI столітті спостерігається глобалізація, інтернаціоналізація та інституціалізація практик публічної історії: 2010 року було створено Міжнародну федерацію публічної історії, більш структурно організовану й під меншим впливом американських істориків.

В Україні поява публічної історії ускладнюється ще й тим, що «наші історики ще з радянських часів звикли, що вони насамперед орієнтуються на державу і чекають від неї якихось наказів. Якщо ми говоримо про публічну історію, то історики мають орієнтуватись не на владу, а на суспільство, тобто на людей, з якими вони працюють. Варто не забувати, що наше суспільство складається з багатьох різних груп, до яких треба знайти свої підходи, якщо історик хоче побудувати діалог» [6].

Публічна історія як окремий освітній напрям став вперше викладатися в Українському католицькому університеті (міждисциплінарна магістерська програма), яка вивчала теорію й практику критичного осмислення, поширення та сприйняття знань і уявлень про минуле у суспільстві.

Особливістю програми стає поєднання теоретичних знань (сучасні теорії та методи історичного дослідження, знання про історичну культуру та освіту) та практики (прикладні навички: майстер-класи з презентації, написання текстів, зокрема, для ЗМІ, Інтернет-сторінок, соціальних мереж, організація, планування та управління проектами, зокрема виставками, освітніми програмами, туристичною діяльністю, розробка форматів залучення громад і спільнот у дослідницькі проекти та комунікації їх результатів для широкої громадськості, тощо).

З огляду на це, навчальний план програми зорієнтований на вдосконалення і набуття студентами знань, умінь і компетенцій у професійній сфері. Програма також охоплює практичні заняття у форматах нових медіа. Орієнтована на широку громадськість така

професійна компетенція передбачає будування горизонтальних та партнерських стосунків з аудиторією, а також вміння фасилітування та медіації. Це важливо з огляду на можливі конфліктні та складні дискусії і питання пов'язані з минулим. Такі вміння є основою для подальшої праці як у сфері історичних досліджень, так і роботи пов'язаної з осмисленням минулого та популяризацією історії у сфері мас-медіа, освітніх та культурних проектах, музейних інституціях, ініціативах пов'язаних зі збереженням та управлінням культурною спадщиною, туристичному бізнесі, муніципальних й управлінських сферах та загалом у проектах, орієнтованих на співпрацю з локальними спільнотами і широкою громадськістю.

Публічна історія як академічна дисципліна, що вивчає специфіку функціонування знання про минуле у публічному просторі та способи і принципи творення історії для широкої публіки та у співпраці з нею, є міждисциплінарним напрямком, що перебуває на перетині кількох дисциплін: локальної історії, студій пам'яті, усної історії, культурних досліджень (cultural studies), сучасної історії, музеєзнавства і досліджень медій і комунікацій. Успішне практикування публічної історії вимагає доброї орієнтації в основних напрямках та методах сучасного академічного історіописання, а також у сучасних підходах до розуміння специфіки взаємодії між історіографією, різними публіками і державою. З огляду на це, теоретична підготовка в межах програми буде зорієнтована на переосмислення того чим є історія і публіка/и, аналіз питань етики і суспільної відповідальності історичних досліджень та використання історичного знання поза академією і вивчення основних принципів функціонування знання про минуле у сучасній культурі. Спеціальна увага буде приділена проблематиці колективної пам'яті, усної історії, історії медій і комунікацій, концепції публічної сфери та способам і формам комунікації між істориками і різними публіками.

Поряд з ґрунтовними теоретичними знаннями з сучасної історіографії та методології історичних досліджень, випускник програми отримує інтенсивний практичний вишкіл, який має приготувати його до праці в інституціях публічної історії, медіях та бізнесі поза академічною сферою у Львові, Галичині, інших регіонах і містах України та за кордоном [3].

З часом публічна історія стала вводиться як окремий предмет, зокрема на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, цей курс читав відомий вітчизняний дослідник анархізму, усної історії та історії Другої світової війни Микола Боровик.

У 2019 р. в Київському університеті відкрилася перша в Україні бакалаврська освітня програма «Практична (публічна) історія» [1].

У межах цієї програми передбачається поглиблене вивчення іноземних мов. Здобувачі вищої освіти упродовж восьми семестрів мають англійську мову з метою досягти рівня С1. Також упродовж чотирьох семестрів студенти вчать одну з європейських мов за вибором.

Поряд із загальноісторичними предметами студенти викладаються такі дисципліни, як «Історична політика та політика пам'яті», «Усна історія», «Цифрова історія», «Локальна та комунальна історія», «Інформаційні технології: минуле та сучасне», «Музеї в публічній історії», «Історичний туризм», «Історія України в художньому кінематографі» тощо.

У Львівському університеті імені Івана Франка курс «Публічна історія» який знайомить студентів із новим напрямом – публічна історія, який присвячений “побутуванню” історії в публічній сфері. У курсі охарактеризовано суспільно-політичні та інтелектуальні причини виникнення публічної історії, окреслено методологічні засади та практичні методи публічної історії, проаналізовано функціонування публічної історії у країнах Заходу, Центральної та Східної Європи, вказано на осередки, освітні програми та перспективи публічної історії в Україні [3].

У магістерській програмі «Публічна історія» від факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса поєднані теоретичне навчання, яке спирається на студіювання історичних джерел, історії історичної думки, сучасних наукових концепцій історії, та практична підготовка, що сприяє опануванню особливостей історичної інформації у публічній сфері, засад організаційно-управлінської діяльності в галузі історії, історичної дидактики [2].

Проводиться набір на освітню програму магістра «Публічна історія» і в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького.

Таким чином, «Публічна історія» як освітня програма та академічна дисципліна в Україні з'явилася на початку ХХІ століття. При тому слід зазначити, що широкого вжитку вона наразі не має здебільшого обмежившись окремим викладанням навчальної дисципліни.

Література:

1. Освітня програма «Практична (публічна) історія» – Історичний факультет (univ.kiev.ua)
2. Публічна історія – Донецький національний університет імені Василя Стуса (donnu.edu.ua)
3. Публічна історія – Історичний факультет (lnu.edu.ua)
4. Публічна історія – Кафедра історії УКУ (ucu.edu.ua)

5. Публічна історія в Україні: у пошуках консенсусу – ZN.ua
6. Що таке «публічна історія»? – The Ukrainians

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-299-2-23>

TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF HISTORY IN VOLYN IN 1946 – 2022

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІСТОРІЇ НА ВОЛИНІ У 1946–2022 РР.

Yarosh Y. B.

*Doctor of Political Sciences, professor,
Dean of Faculty of History, Political Science and National Security,
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Maleonchuk G. O.

*PhD in History,
Associate Professor of the Department of History of Ukraine
and Archeology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Ярош Я. Б.

*доктор політичних наук, професор, декан факультету історії,
політології та національної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Малеончук Г. О.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України та археології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

З другої половини 1940-х рр. центром підготовки кадрів у галузі історії на Волині став Луцький учительський інститут. Початково підготовка учителів історії здійснювалась у структурі історико-

філологічного відділення, що функціонувало до 1951 р. Навчання тривало два роки, студенти здобували кваліфікацію вчителя історії 5–7 класів [2, с. 21]. Луцький учительський інститут реорганізовано у педагогічний постановою Ради міністрів Української РСР від 25 вересня 1951 р. Із лютого 1952 р. навчальний заклад офіційно почав іменуватись «Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки». Починаючи з 1951/1952 навчального року, підготовка вчителів тривала чотири роки [2, с. 22]. 1951 р. історико-філологічне відділення було реорганізовано у самостійний структурний підрозділ – історико-філологічний факультет [2, с. 162]. Із 1956/1957 навчального року на факультеті готували вчителів за спеціальностями: українська мова, українська література та історія; російська мова, російська література та історія. У 1969 р. відбулася знакова подія у підготовці вчителів історії на Волині: у структурі Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки було виокремлено історичний факультет як самостійний навчальний та науковий підрозділ (з такою назвою факультет функціонував до 2017 р.) [2, с. 163]. У вересні 2017 р. історичний факультет було реорганізовано у факультет історії, політології та національної безпеки [8].

На сучасному етапі підготовка фахівців в галузі історії у ВНУ імені Лесі Українки здійснюється за двома спеціальностями 032 Історія та археологія та 014 Середня освіта (Історія) на першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти. За спеціальністю Історія та археологія реалізовується освітньо-професійна програма «Історія, європеїстика, археологія». За результатами навчання здобувачам вищої освіти присвоюється кваліфікація «Історик, археолог, фахівець з європеїстики» (бакалавр) та «Історик, викладач історії» (магістр). Здобути науковий ступінь доктора філософії можна за освітньо-науковою програмою «Історія та археологія». За спеціальністю Середня освіта (Історія) навчання проводиться на освітньо-професійній програмі «Середня освіта. Історія, правознавство». За підсумками чотирьох річного навчання на бакалавраті можна отримати кваліфікацію «Вчитель історії та правознавства закладу загальної середньої освіти»; після завершення магістратури – «Вчитель історії та правознавства закладу загальної середньої освіти. Викладач фахової передвищої, вищої освіти» [8].

Підготовка фахівців в галузі історії на факультеті історії, політології та національної безпеки заснована на залученні до освітнього процесу висококваліфікованих спеціалістів, акцентуванні уваги здобувачів вищої освіти до наукової роботи, якісній практичній підготовці та

наданні можливостей для формування індивідуальної траєкторії навчання, реалізації права на академічну мобільність.

Випусковими кафедрами з підготовки істориків на факультеті є кафедри історії України та археології та всесвітньої історії. Усі штатні науково-педагогічні працівники яких мають наукові ступені кандидата чи доктора історичних наук. За роки роботи науковців на факультеті вже сформовано наукові школи Барана В. К., Кучерепи М. М., Карліної О. М., Гаврилюк С. В. До реалізації освітнього процесу залучаються практики в галузі, професіонали з досвідом роботи в закладах освіти, наукових установах, музеях [8].

У вересні 2021 р. створено Раду роботодавців при факультеті. Основними завданнями Ради є надання рекомендацій щодо вдосконалення освітніх програм і навчальних планів за спеціальностями факультету у відповідності до вимог роботодавців; сприяння в отриманні студентами факультету досвіду роботи через підтримку організації виробничої практики/стажувань; допомога факультету у залученні практикуючих фахівців до роботи зі здобувачами вищої освіти, викладання та обміну досвідом; сприяння поглибленню профорієнтаційної діяльності факультету історії, політології та національної безпеки [7].

Здобувачі освіти беруть участь в заходах, організованих Товариством аспірантів та студентів факультету, мають можливість публікації у фаховому виданні з історії та археології – часописі «Літопис Волині», що видається на факультеті з 2001 р. [4]

Для якісної підготовки фахівців на факультеті функціонують Музей археології (з 1977 р.), Музей етнографії Волині та Полісся (з 1996 р.), Навчально-наукова лабораторія «Центр українсько-польських досліджень» (з 2006 р.), Археоцентр (з 2022 р.) [8].

У 2020 р. вперше на факультеті започатковано здобуття освіти з елементами дуальної освіти. 4 червня 2020 р. відбулося підписання угоди про здобуття вищої освіти з використанням елементів дуальної форми навчання між Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки в особі ректора Анатолія Цюся, Державним історико-культурним заповідником в місті Луцьку в особі директора Державного історико-культурного заповідника Павла Рудецького та десятима студентами третього курсу факультету історії, політології та національної безпеки. Програма практичного навчання на робочому місці передбачає пам'яткоохоронну роботу: ознайомлення із пам'ятками історико-культурної спадщини історичної частини Луцька, складання історичних довідок, архітектурні обміри, роботу із обліковою документацією на пам'ятки; юридичну пам'яткоохоронну роботу, наукову роботу, наукову роботу з музейного будівництва:

можливість створення загально-тематичних експозицій на об'єктах заповідника; археологічні дослідження: можливість здобуття унікального досвіду при археологічних дослідженнях Палацу Вітовта у Луцькому замку, підземеллях Кафедрального Собору Святих Апостолів Петра і Павла, культових та світських споруд історичної частини Луцька [6]. Наступного року такі тристоронні договори були підписані 14 студентами, у 2022 р. вже 22 студента навчаються з елементами дуальної освіти.

Міжнародна діяльність в діяльності факультету має одне з пріоритетних значень. Своє право на академічну мобільність студенти-історики успішно реалізують в Республіці Польща (Поморська академія в м. Слупськ, Еразмус+) [3].

Важливою складовою атестації наукових кадрів на факультеті стала діяльність Спеціалізованої вченої ради К 32.051.03 з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальностями 07.00.01 – історія України, 26.00.05 – Музезнавство. Пам'яткознавство [1] (діяла впродовж 2008 – 2019 рр.). Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 у Волинському національному університеті імені Лесі Українки утворено спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук: Д 32.051.03 зі спеціальностей 07.00.01 «Історія України», 07.00.02 «Всесвітня історія» [5].

Факультет історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки є центром підготовки фахівців у галузі історії починаючи з 1946 р. За історію його діяльності було сформовано механізм організації якісного освітнього та наукового процесу, що засвідчується випуском кваліфікованих конкурентних кадрів.

Література:

1. 75 років успішної історії факультету історії, політології та національної безпеки / Упоряд. Я. Б. Ярош, В. К. Баран, В. А. Білик, С. В. Гаврилюк, О. М. Дмитренко, О.М. Каліщук, В. В. Надольська, Л. А. Понедельнік, Л. В. Стрільчук, О. Б. Ярош. Луцьк, 2021. 104 с.

2. Волинський національний університет імені Лесі Українки / під кер. С. Гаврилюк. Луцьк, 2010. 183 с.

3. Звіт про діяльність факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки у 2022 р.

4. Літопис Волині. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/home> (дата звернення: 24.03.2023).

5. Наказ Міністерства освіти і науки України № 894 «Про рішення з питань присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань та внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України»

від 10.10.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-rishen-atestacijnoyi-kolegiyi-ministerstva10102022> (дата звернення: 14.03.2023).

6. Петрушко А. Студенти-історики Лесиного вишу зможуть поєднувати навчання з роботою в Історико-культурному заповіднику. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/articles/studenti-istoriki-lesinogo-vishu-zmozhut-poiednuvati-navchannya-z-robotoyu-v-istoriko> (дата звернення: 22.03.2023).

7. Положення про раду роботодавців факультету історії, політології та національної безпеки. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/faculties-and-institutions/fakultet-istoriyi-politologiyi-ta-natsionalnoi-bezpeky> (дата звернення: 20.03.2023).

8. Про факультет. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/faculties-and-institutions/fakultet-istorii-politologii-ta-nacionalnoi-bezpeki> (дата звернення: 20.03.2023).

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
І МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**УКРАЇНСЬКА ІСТОРІЯ
У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ**

19 – 21 травня 2023 року

м. Луцьк Волинської області, Україна

Підписано до друку 01.05.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 6,05. Тираж 100. Замовлення № 0423-017.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.